

K

2839

2

№

3535

6021.

საქართველოს
საბჭოთაო მთავრობის

სერგი მაკალათია

ახალწელიწადი
საქართველოში

სახელგაში

1927

სერბი ბაკალათია

საქართველოს
საბჭოთაო
საბჭოთაო

394.46

ასალმელიანი სეპარატიონი

K 2.839
2

„ხალხური დღესასწაულები ხალხის ცხოვრების ის მომენტი, როდესაც მისი სარწმუნოებრივი, ზნეობრივი და პოეტური იდეალები ხილულ სახეს იღებენ“.

(I. Burekhardt, Die Cultur der Renaissance in Italien., გვ. 124).

სახელგამი
1927

შეკრიბა ან ოთხი №	
სახელ- წოდება №	3535.
საქონელი №	6021.

ნ.ბ.

სკეპ-2000
შემოწმებულია

სტამბა პოლიგრაფსკოლისა, აკაკი წერეთლის ქ. № 3.

მთავლიტი 1799

ტირაჟი 2.000

წინასიტყვაობა

საქართველოში არსებულ წარმართულ ხასიათის დღესასწაულთა შორის, ახალწელიწადს განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს და ამიტომ მისი წესების შესწავლას უადრესი მნიშვნელობა აქვს ქართველთა სარწმუნოებრივი შექმენების გამოხაკვლევად.

ქართველებს ამ მიმართულებით მეტი მუშაობა გვმართებს, მით უმეტეს, რომ ჩვენ წინაპრებს თავიანთ შექმნიდრეებისათვის არც „რიგვედა“, არც „ვესტა“, არც „ბიბლია“ და არც სხვა საღმრთო წერილები არ დაუტოვებიათ, რომ მათი შესწავლით შეიძლებოდეს ქართველთა წარმართულ რწმენის და შექმენების გარკვევა.

ამასთანავე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ხალხის უნეჩვეულებების და რიტუალური წესების შესწავლას მნიშვნელობა აქვს არა მარტო ამა თუ იმ ერის რწმენის შესასწავლად, არამედ მისი წარსულის სოციალ-გონომიური მდგომარეობის გამოხაკვლევადაც.

ჩვენ თუ გვსურს შევისწავლოთ ერის ნამდვილი ისტორია, უნდა შევისწავლოთ არა მარტო მისი მართიანეები და ნივთიერი ძეგლები, არამედ ამასთანავე მისი სარწმუნოებაც, რომელშიაც დალექილია ამა თუ იმ ერის პრიმიტიული აზროვნების და მსოფლმხედველობის განვითარების მრავალი ნაშთები.

ჩვენი ეს პატარა მონოგრაფიული გამოკვლევან
სწორედ ამგვარ მიზანს ისახავს, რომ ახალწლის რი-
ტუალის შესწავლით გამორკვეული იყოს ამ დღესა-
წაულის წარმართულ რწმენის და მასთან დაკავშირე-
ბული ზოგიერთი სოციალურ-ყოფის დამახასიათე-
ბელი მხარეები.

ახალწელიწადი საქართველოში

ახალწელიწადს კულტუროსანი კაცობრიობა დღესაც დიდის ზეიმით ეგებება.

ახალწლით იწყება ახალი წელთაღრიცხვა და იფურცლება კაცობრიობის ისტორიის ახალი გვერდი, ამიტომ ამ დღესასწაულის რიტუალი ყოველ ერს უძველეს დროიდან აქვს შემუშავებული და შეთვისებული.

ხალხის რწმენით ახალწლის მხიარულათ და უშუოთველათ გატარება წინდია დამდეგ წელს ბედნიერად ყოფნისა. ახალ წელთან დაკავშირებულია აგრეთვე ხალხური სხვადასხვა თქმულებები და მომავალზე წინასწარმეტყველებანი.

ახალწელიწადი საქართველოშიაც განსაკუთრებული ხასიათის დღესასწაულია, რომელსაც ქართველი ხალხი მუდამ ზეიმით ეგებებოდა და დღესაც მას არაჩვეულებრივი აღფრთოვანებით დღესასწაულობს.

ამასთანავე ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ ახალწელიწადს საქართველოს თვითიული კუთხე და წოდებაც თავისებურად ეგებებოდა, მაგრამ სანამ ჩვენ ამის განხილვას შეუდგებოდეთ საჭიროა გარკვეული იყოს თუ რომელ თვე და რიცხვში ეგებებოდენ ახალწელიწადს ქართველები.

წლისთავის დასაწყისად საქართველოში, როგორც საზოგადოდ ყველგან, სარწმუნოებრივ შემეცნებათა ცვალებადობასთან დაკავშირებით, სხვადასხვა დრო და რიცხვი იყო მიღებული. მაგალითად, წარმართულ დასავლეთში წლისთავი დაკავშირებული იყო მზის ღვთაების მოძრაო-

განწესდა. ეს წელთაღრიცხვა, იოანე ზოსიმეს მიერ შედგენილ კალენდრის მიხედვით, საქართველოშიაც მე-X საუკუნიდან შემოღებული ყოფილა¹.

ერთი სიტყვით, XI საუკუნიდან ჩვენში მიღებული იყო ორგვარი წელთაღრიცხვა, პირველი სექტემბერი და პირველი იანვარი. ერთი მათგანი განწესებული იყო საეკლესიო წელთაღრიცხვისთვის და მეორე სამოქალაქოსათვის. მხოლოდ მე-XVII საუკუნიდან რუსეთის ეკლესიის ზეგავლენით სამოქალაქო და საეკლესიო წელთაღრიცხვის დასაწყისად ჩვენში პირველი იანვარი წესდება.

ძველ საქართველოში, როგორც საზოგადოდ ყველა წარმართულ ქვეყნებში, ახალწლის დღესასწაული დაკავშირებული იყო მზის ღვთაებასთან, ამიტომ მისი შესაფერი რიტუალიც იყო შემუშავებული. მხოლოდ ქრისტიანობის გავრცელებისას წლისთავი წმ. ვასილი დიდის ხსოვნას დაუკავშირეს და ამიტომ საკირო შეიქმნა ამ დღის წარმართული წესების გადმოქრისტიანება, მაგრამ ეკლესიამ ეს დღემდე სავსებით ვერ შესძლო, განსაკუთრებით ჩვენში, სადაც ამ დღესასწაულს სახე მოჩვენებით გაუქრისტიანდა, მაგრამ სული წარმართული შერჩა, რომლის უტყუარი საბუთი ქართული ახალწლის რიტუალია.

ამასთანავე ჩვენ იძულებული ვართ თავდაპირველად შეუდგეთ საქართველოს სამეფო კარის ახალწლის წესების აღწერას, რადგანაც ქართულ მატრიანებში არ მოიპოვება ცნობები თუ როგორ ეგებებოდა ამ დღესასწაულს თვით ქართველი მდაბიო ხალხი.

როგორც ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, ქართულ ახალწლის შეხვედრის წესები დაკავშირებული უნდა ყოფილიყო არ-

¹ ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია. წ. IV. ტფილისი, 1924 წ. გვ. 7.

მაზობასთან, რომელიც ყოველ ზაფხულს, უმთავრეს ღვთაების, მზის კერპი — არმაზის თაყვანის საცემად იმართებოდა მეფე-დიდებულთა ხელმძღვანელობით.¹

საქართველოს სამეფო კარის ახალწლის მიგებების შესახებ პირდაპირი ცნობები მოიპოვება „კელმწიფის კარის გარიგება“-ში².

ეს ფრიად საყურადღებო ძეგლი მე-XIV საუკ. პირველ ნახევარს ეკუთვნის და ქართულ სახელმწიფო წესწყობილების საინტერესო ცნობების შემცველია. მაგრამ მასშიაც საწელიწდისთავოს აღწერას სამწუხაროთ თავი და ბოლო აკლია. და ისიც, რასაც ჩვენამდე მოუღწევია მეტად არეულია.

როგორც კელმწიფის კარის გარიგების შინაარსიდან ირკვევა, საქართველოს სამეფო კარზე წლისთავის მიგებების წესები მტკიცედ შემუშავებული ყოფილა. ამ დღის შესახებდრად მეფის სასახლის ხელისუფალნი, თავიანთ სახელოს მიხედვით, მეფეს და მის სახლეულს ერთი კვირით წინ ამზადებდენ. მსახურთ-უხუცესი მოღარეთ-უხუცესისაგან მოიღებდა ძვირფას საფენებს და მეფეს საღარბაზო ოთახს მოუფენდა. მონადირეთ-უხუცესი მეფეს შემოსავდა ძვირფას ტანისამოსით: „მას წელიწდის თავს დღეს მეფე არავის[გან] შე[ი]მოსს ამისგან კიდე, რომე მონადირეთ-უხუცესი ყვთლით ყაბარჩით შეიმოსების, საკელ-მოკლით, ტყავიანითა მოყვენთუსლითა, არა დია პრტყელად, თავსა და საყელოსა კარგისა ყვნდიზისა და

¹ ვახუშტი, საქართველოს ისტორია, ტფილისი. 1885 წ. გვერდი 14.

² ექვ. თაყაიშვილი, კელმწიფის კარის გარიგება. სახელმწ. უნივერ. გამოცემა, ტფილისი 1920 წ.

მაღლად აშვერილსა, მქლოდ შეკერულსა ქუდსა დაარქვამს“¹.

ამგვარად მორთულ-მოკაზმულ მეფეს მაღალ სკამზე დასვამდენ, საახალწლო ტაბლას, შუაზე ველურ ტახის თავით, წინ დაუდგამდენ. ხელისუფალნი, თავიანთ სახელოს მიხედვით, მეფის გარშემო ზოგნი დგებოდენ და ზოგნი სხდებოდენ: „მკერვალთ-უხუცესი და ტყისმცველ[ნი] დასხდებიან. და მეხელადეთ-უხუცეს[ნი] დგანან-“ო².

პირველად მეფეს, ცისკრის ლოცვის დაწყებამდე, ვაზირთა შორის უპირველესი მწიგნობართ-უხუცესი უკვლევდა ჯვრით, ხატით და ძვირფას ნივთების მირთმევით. და მათ ტკბილეულით „დააბერებდა“.

იმავე დღეს წირვის შემდეგ დაიწყებოდა საახალწლო მილოცვები: ერისთავთა, ვაზირთა, დარბაზის ერთა და სხვა ხელისუფალთა უფროს-უმცროსობით.

ყოველი მიმლოცველი მიართმევდა მეფეს მის სახელოს დამახასიათებელ საუკეთესო ძღვენს.

პირველად, მეფეს ბაზიერთ-უხუცესი ულოცავდა ქორ-შავარდნით და ველურ ტახის მოოქრული თავის მირთმევით. შემდეგ მეჯინიბეთ-უხუცესი, შეკაზმულ ცხენს ოქროვერცხლით შემკობილს. ამირ-სპასალარს ძღვნად მეფისათვის უნდა მიერთმია—ბურთი, ჩოგანი, ცხენი უკეთესი მოილოს საგანმგებოსა³. დადიანს საწელისწდისთავო ძღვნად მართებდა: „სამი ცხენი, ორი უკეთესი და ერთი სატალახე“⁴. საქვეყნოდ გამრიგე ხელისუფალთა შორის, ერის-

¹ კელმწიფის კარის გარიგება, 1₁.

² იქვე, 1₁.

³ იქვე, 15₂₈.

⁴ იქვე, 15₂₈.

თავნი ულოცავდენ მეფეს „არა კეთილთა ცხენის მირთმევით“ ე. ი. ულოცავდენ გამბდარ და ჯაგლაგა ცხენებს. დანარჩენ ხელისუფალთა მირთმეულ ძღვნის შესახებ პირდაპირი ცნობები არ მოიპოვება, ნათქვამია მხოლოდ: „და სხვანი ოფიკალნი თავის-თვისთა შესატყვისა“-ო¹.

გარდა ამისა, ზემოხსენებული მომლოცველნი მიართმევდენ მეფეს ისარს (ძველად) ანუ ტყვიას (შემდეგ) და წყველა-კრულვით მოიხსენიებდენ მეფის მტრებს, შემდეგი სიტყვებით: „მრავალ ჟამიერ ჰყოს ღმერთმან მეფობა თქვენი და ისარი ესე ანუ ტყვია განერთხას მეფობისა თქვენი საორგულთა-ო“².

დიდ ხელისუფალთა შემდეგ მეფეს ახალწელიწადს ულოცავდენ სრულიად დარბაზის ერნი და დიდებულნი. ბოლოს სპანი და ლაშქარნი. დარბაზობას მოყვებოდა დიდი პურობა „დიდითა განცხრომითა და სახიობითა“, სადაც მიწვეულ იყვნენ სამეფოს საუკეთესო მომღერალნი, დამკვრელნი და მოცეკვავნი. იმართებოდა მოზაირეთა შეჯიბრება, ფალავანთა ქიდაობა და საბელზე თამაშობა. ამ გასართობებით თავდებოდა ახალწლის პირველი დღე.

მეორე დღე განკუთვნილი იყო ნადირობისათვის. ძველ საქართველოში ლაშქრობა-ნადირობას დიდი სახელმწიფოებრივი წინიშვნელობა ჰქონდა, რასაც თვით ახალწლის შეხვედრის წესები მოწმობენ, სადაც მონადირეთ-უხუცესს და მის სახელოს უპირველესი ადგილი უკავია. ამ დღის ნადირობას სავაჟაკო ასპარეზობისა და გართობის გარდა, სამეკვლეო ხასიათიც ჰქონდა, რომელთანაც დაკავშირებული იყო დამდეგ წლის ყოველგვარი ბედნიერება.

¹ ვ ა ნ უ შ ტ ი, op. cit., გვ. 14.

² op. cit., გვ. 14.

ახალწლის მეორე დღეს, მეფე უფლისწულთა და დიდებულთა თანხლებით ნადირობდა გარეულ ცხოველებზე. ნადირობის მოწყობა დავალებული ჰქონდა ბაზიერთ-უხუცესს, რომელიც ერისთავთა მორთმეულ „არა კეთილ ცხენებს“ დაახოცვინებდა და წინა დღით სანადირო მინდორზე დაჰყრიდენ, რომელიც შემოღობილი იყო და მეფის სასახლესთან ახლო მდებარეობდა.)

რომ ლეშის სუნზე მავნე ნადირები სანადიროში შემოსულიყვნენ, ღობის კარს ღიას სტოვებდენ.

დილა აღრიან, სანადიროს მცველი კარებს ჩუმად მიხურავდა და იქ მყოფ ნადირებს შიგვე მოამწყვდევდა.

იმავე დღეს მეფე დიდებულთა თანხლებით სანადირო მინდორზე გაემგზავრებოდა. მათ მისვლისას, სანადიროს კარს გააღებდენ და დამწყვდეული ნადირები გარედ გამოცვივოდენ. ამ დროს შეიქმნებოდა ისრების სროლა და ნადირთა ხოცვა.

რადგანაც ამ ნადირობას სიმბოლიური ხასიათი ჰქონდა და ნადირის სახით მათ თავიანთი მტრები ჰყავდათ წარმოდგენილი, ამიტომ ყველანი სცდილობდენ ნიშანი არ ასცდენოდათ და მეტი ნადირი დაეხოცათ. ნადირობის შემდეგ სიმღერით და მოლხენით მეფე-დიდებულებით უკანვე ბრუნდებოდა: „ესე იკვლევდიან და შემოვიდიან მხიარულნი სანადიმოდ“¹.

ამგვარად ატარებდენ ახალწლის პირველ ორ დღეს სამეფო კარზე.

ჩვენ დანამდვილებით არ ვიცით, თუ რამდენი დღე გრძელდებოდა საახალწლო დღესასწაული სამეფო კარზე, ვიცით მხოლოდ, რომ მას მოყვებოდა სახელმწიფოს საანგარიშო დავთრების გასინჯვა და შემოწმება.

¹ ვახუშტი ი. op. cit., გვ. 14.

მეფის დავალებით, ამგვარი რევიზია მწიგნობართ-უხუცესს ჰქონდა მინდობილი, რომელიც თავის თანამემწის, საწოლის მწიგნობრის, თანხლებით სავაზიროთა სალაროებს დაუვლიდა, სინჯავდა საანგარიშო დავთრებს და სისწოროთ წარმოებულ საბუთებს დაბეჭდვით ამტკიცებდა.

ამის შესახებ მეფის კარის გარიგებაში ნათქვამია: „ამილახორი, მეაბჯრეთ-უხუცესი, ზარდახნის-უხუცესი და მწიგნობარი წელიწადსა შიგან ერთხელ ზარდახან[ს] შევლენ, ღ ზარდახნის მწიგნობარი დასწერს, ანგარიშს იქმენ, და საანგარიშოს გოდორსა შიგან ჩასდებსო“¹. სხვა სავაზიროთა შესახებ ამგვარი პირდაპირი ცნობები არ მოიპოვება, ერთი მოკლე ნაწყვეტის გარდა, რომელიც სამეფოს სალვინეს ეხება: „ანგარიში საანგარიშოთა გოდორთა შინა ძეს“-ო². მაგრამ ჩვენ მაინც შეგვიძლია ვიფიქროთ, რომ საწოლის, საკურქლის და სხვათა სავაზიროთა მწიგნობარნიც ყოველწლიურად ამგვარ ანგარიშებს აღგენდენ და სახელმწიფოს „საანგარიშო გოდორში“ ინახავდენ.

ამას გარდა, სახელმწიფოს პასუხისმგებელი მოხელენი, როგორც, მაგალითად, მწიგნობარნი, საქმის ბეჯით და კანონიერ წარმოებისათვის სახელმწიფო სალაროდან საახალწლო ჯილდოსაც იღებდენ: „ზარდახნის მწიგნობარმა ყოველი რაჲ ასწეროს, წლის თავსა ერთი უნაგირი ზარდახნის მწიგნობრისა, ერთი აკმაზულობა აღუვსებად.“-ო³ და სხვა.

ჩვენ მოგვეპოვება აგრეთვე მცირე ცნობები საქართველოს ზოგიერთ სამთავროს კარზე არსებულ ახალწლის შეხვედრის წესების შესახებ. მაგალითად, სამეგრელოს

¹ კარის გარიგება, 9₁₈.

² იქვე, 11₂₀.

³ იქვე, 10₁₈.

მთავარი ამ დღესასწაულს არაჩვეულებრივი ზემოთ ეგებებოდა, რომელშიაც მონაწილეობას იღებდენ მაღალ მოხელეთა და ხელოსანთა წარმომადგენლნი მათთვის დამახასიათებელ ძღვნების მირთმევით.

ახალწლის მომლოცავი პროცესია „კირიელისონის“ გალობით მიემართებოდა მთავრის სასახლისაკენ და შესვლისთანავე ერთი მათგანი ალაყაფის კარებს სუროთი შეამკობდა. პროცესიას საჩუქრებით მთავარი მიიღებდა და დაიწყებოდა მილოცვები. მირთმეულ ძღვნებს მთავარი და დიოფალი ხელის შეხებით სინჯავდენ.¹

ამგვარივე საახალწლო წესები მიღებული ყოფილა გურიელის სამთავროს კარზედაც, სადაც, სხვათა შორის, მოძღვართ-უხუცესი კარებს თურმე სამჯერ დააკაკუნებდა შემდეგი სიტყვებით: „კარ გამიღე“-ო! ამაზე გურიელი სამჯერვე უპასუხებდა „რა მოგაქვს“-ო? და ამას მოყვებოდა ყველა სანატრელ სურვილების და ნივთიერი საგნების ჩამოთვლა². შემდეგ გურიელი კარს უღებდა მომლოცავ პროცესიას, რომელსაც წინ მოუძლოდა „ჩიჩილაკი“³. მას მოჰყვებოდა ძღვნით დატვირთული ლანგარდები,

1. არქანჯელო ლამბერტი, სამეგრელოს აღწერა, ა. კუონიას თარგმანი, ტფილ. 1901 წ. გვ. 143-144.

2. გაზეთი „Кавказ“ 1870 წ. № 20.

3. ჩიჩილაკს თბილის ან ძეძვის ხის ჯოხისაგან აკეთებენ, რომელსაც გარშემო წვრილი და დახტუტუტებული ნათალი აქვს შემოვლებული. ზედ გაყრილია ჯვარედინი ჯოხი, რომლის ოთხივე წვეტზე სხვადასხვა ხილს უკეთებენ და ანთებულ სანთელსაც აკრავენ. ჩიჩილაკს ამკობენ: კაკლიან სუროს, წითელ ნაყოფიან კურკანტელის, კუკუროიან თბილის და დაფნის ტოტებით. აგრეთვე სხვადასხვა ტკბილეულით, აბრეშუმის ძაფებით, ოქრო-ვერცხლის ნივთებით და სხვა.

რომლებზედაც ელაგა: ღორის თავი, პურები, ღომი, სიმინდი, ღვინო და სხვა სანოვაგე თუ ტკბილეული. ამასთანავე ერთ ერთს ვერცხლის სინზე თავად გურიელის ძველებური ძვირფასი ნივთები ელაგა, რომლებსაც ყველანი ხელის შეხებით სინჯავდნენ. მეძღვენეთა პროცესია სასახლეს სამჯერ შემოუვლიდა და ისევ გარეთ გადიოდა. ამ დროს იმართებოდა თოფების სროლა, საახალწლო სიმღერები და სხვა.

მაგრამ ახალწლის დღესასწაულის რიტუალის გამოსაკვლევად უმთავრესი მნიშვნელობა ხალხური ახალწლის წესების შესწავლას აქვს, რომლებშიაც ქართველთა სარწმუნოებრივ განცდათა მრავალი ნაშთებია დალექილი. აქტივობა ჩვენ აქ მას უფრო ფართოდ განვიხილავთ.

ხალხურ ახალწლის მიგებების წესების შესასწავლად საკმაო მასალები მოიპოვება ქართულ-რუსულ პერიოდულ გამოცემებში, მაგრამ მის შესწავლის დაუშრეტელ წყაროს მაინც ქართველ ხალხის ის რიტუალური წესები წარმოადგენენ, რომლებსაც ის დღესაც ცოცხლად ატარებს და ყოველ წლისთავზე ანსახიერებს.

ამასთანავე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ჩვენ აქ არ შეუდგებით ახალწლის შეხვედრის ყველა წესების აღწერას, რაც მეტად შორს წაგვიყვანდა. არამედ ამ მხრივ საქართველოს მოსახლეობას ჩვენ ვყოფთ ორ დიდ ეთნოგრაფიულ-გეოგრაფიულ ერთეულად. პირველ ერთეულის შესასწავლად ჩვენ ვიღებთ დასავლეთ საქართველოს ისტორიულ კუთხეს გურია-სამეგრელოს და მათ „კალანდა“-ს, მეორესათვის აღმოსავლეთ საქართველოს შუა და ისტორიულ კუთხე—ქართლს თავის „აბრამიანი“-თ. მაგრამ ქართულ ახალწლის რიტუალობის მთლიანობისათვის ჩვენ მას შე-

ევანგელისტების აგრეთვე საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებში დღემდე დაცულ თავისებურ და განსხვავებულ წესებით.

ხალხური ახალწლის მიგებების რიტუალის შესახებ ისტორიული ცნობები სამწუხაროდ მეტად მცირეა. არქანჯელო ლამბერტის ცნობით, სამეგრელოს მღაბიო ხალხი ახალწელიწადს ისევე ეგებებოდა თურმე, როგორც თვით მთავარი და თუ ხალხს ამ დღისთვის არა მოეპოვებოდა რა, სუროს ტოტებით მაინც შეამკობდა თავის სახლ-კარსო.¹

სწორედ გაუგებარია, რომ ლამბერტს ასეთი მოკლე და უსრულო ცნობები შეუტანია ხალხურ ახალწლის შესახებ თავის სამეგრელოს ზნე-ჩვეულებათა აღწერაში. ის სრულიად არ იხსენიებს საახალწლო „ჩიჩილაკს“ არც „ბასილას“ და არც ღორის თავს, რომლითაც ხასიათდება დასავლეთ საქართველოს „კალანდა“.

ჩვენ ქვემოთ დავინახავთ, რომ თანამედროვე სამეგრელოს ახალწლის წესები, ლამბერტის ცნობებთან შედარებით, უფრო მრავალფეროვანი და წარმართულ წესების შემცველია.

გურია-სამეგრელოში ახალწლის პირველ დღეს „კალანდა“² ეწოდება და მას თოფების სროლით ეგებებიან.

სამეგრელოში, ახალწლის დილა აღრიან, ოჯახის უზუცესი მამაკაცი ხელში მორთულ ჩიჩილაკით და ღომის მარცვლიან ჯამით, რომელზედაც კვერცხი დევს, სახლიდან გარეთ გადის ახალწლის მოსალოცავათ.

პირველათ, მარცვლის თესვით, ის ეზოს სამჯერ შემოუვლის, შემდეგი სიტყვებით: „ღმერთო, ამ მარცვლების

¹ ა. ლამბერტი, op. cit., გვ. 145.

² სიტყვა „კალანდა“ რომაულია და ეწოდება თვის პირველ რიცხვს, აქედან წარმოსდგა წლის აღმრიცხვი კალენდარი.

რაოდენობის საქონელი მომანიჭეო“. შემდეგ ბოსელს, საქათმეს და სხვა სადგომებს უკვლევს. ბოლოს ის სახლში ბრუნდება და სამჯერ კარების დაკაკუნებით დაიძახებს: „კარ გამიღეო“. თეთრებში გამოწყობილი დიასახლისი უპასუხებს, ვინა ხარ? და რა მოგაქვსო? მეკვლე სამჯერვე უპასუხებს: „წმიდა ბასილის წყალობა, ოჯახის მშვიდობა, ოქრო, ვერცხლი, პირუტყვის გამრავლება, აბრეშუმის ქიის ყოფა და სხვა¹.

შემდეგ დიასახლისი მას კარებს გაუღებს და სიცილით გადაჰკოცნის. მეკვლე სიმბოლიურ თესვით და ლოცვით სახლის ყველა ოთახებს შემოუვლის.

დასასრულს მეკვლე ჩიჩილას კუთხეში მიაყუდებს, ჯამს იქვე მიუდგამს და თვითონ საახალწლო ტაბლას მიუჯდება, რომელზედაც ალაგია: ღორის თავი, ბასილა თავის ხაჭაპურებით, ხილი და სხვა. საუზმის დაწყებამდე მეკვლე ოჯახის ყველა წევრს ტკბილეულით „დააბერებს“. საუზმის შემდეგ კი დაიწყება ხელში თუთის წკნელებით საახალწლო მილოცვები.

ამავე დღის დილიდანვე დაიწყება მეძღვნეთა მიღება-გაგზავნა. ძღვნებს განსაკუთრებით ნათლიებს უგზავნიან.

ამგვარია მოკლედ დღევანდელ სამეგრელოში ამ დღესასწაულის მიგებების წესები, მაგრამ ჩვენ ამასთანავე აქ მოვიყვანთ მეგრულ კალანდის უფრო ძველ წესების აღწერილობას.

ახალწლის ორი კვირით წინ მეგრელები საჩიჩილაკოთ ტყეში თხილის ჯოხს სჭრიდენ და წყალში ალბობდნენ. ახალწლის წინა ღამით ჩიჩილაკის ჯოხს ზედ კერის ცეცხლ-

¹ აღსანიშნავია, რომ ამ სიტყვებს მეგრული მეკვლე (სენაკ. მაზრაში) ქართულათ წარმოსთქვამს.

ზედ ატრიალებდნენ, რომ მისმა ქერქმა ცეცხლის ალისაგან ტკაცი-ტკუცი დაიწყოს, შემდეგ ზედა კანს გააცლიდენ და ჩიჩილას თლას დაუწყებდენ. გრძელ თეთრ წვერიან ჩიჩილას ჩვეულებისამებრ რთავდენ ძვირფას სამკაულებით, ტკბილეულით და ხილეულით¹.

ჩიჩილას მორთვის შემდეგ სახლის ქერიდან კაკლებს ჩამოიღებდენ და წმიდანების სახელზე სათითაოდ სტებდენ, თუ რომელიმე ფუჭი აღმოჩნდებოდა, იმავე წმიდანს ეხვეწებოდნენ, რომ მათი ოჯახი ყოველგვარ ფათერაკისაგან დაეცვა. ამგვარივე წესით კაკალს სტებდენ ოჯახის თვითეულ წევრთათვის და იმის მიხედვით მათ მომავალზე წინასწარმეტყველებდენ.

ახალწლის ღამეს ოჯახის უფროსი მორთულ ჩიჩილაკით და საახალწლო ხონჩით სახლიდან გადიოდა და სხვა სადგომში წვებოდა.

რიქრაქზე ის სდგებოდა და წყაროზე მივიდოდა, ჯერ ხელ-პირს დაიბანდა, შემდეგ ჩხვერიან² მუქას წყალში ჩაყოფდა და ამოღებისას წინასწარმეტყველებდა. თუ ის მშრალი აღმოჩნდებოდა გვალვა იქნებოდა, თუ სველი — ნოტიო.

წყაროდან მეკვლე დოქით წყალს წამოიღებდა, თავის სადგომში შევიდოდა, აიღებდა ჩიჩილას, ხონჩას და თავის ოჯახისაკენ გაემართებოდა, რომ მათთვის ეხარებია ახალწლის გათენება. მისვლისთანავე მეკვლე კარებს სამჯერ დააკაკუნებდა და ჩვეულებრივი კითხვა-პასუხის შემ-

¹ ხილთა შორის ჩიჩილას შეიძლებოდა ვაშლი, ან მსხალი კლებოდა, მაგრამ უბროწუხლოდ შეუძლებელი იყო.

² ჩხვერი ან ლომი (mil d' Italie) ფეტვის ჯიშის წვრილ მარცლოვანი ჰირნახულია, რომელიც სიმინდის შემოსვლამდე სამეგრელოში ხალხის მთავარ საკვებ პურეულს შეადგენდა.

დეგ დიასახლისი მას კარებს უღებდა. მეკვლე ფეტვის მოყრით და წყლის მონამით სახლს ლოცვით დაუვლიდა, შემდეგ ბოსელზე და სხვა სადგომებზე გადადიოდა. საუზმის დროს მეკვლე სდგებოდა, ფეხთ გაიხდიდა და ეზოში მღვარ ბროწეულის ხისაკენ გაემართებოდა, და ხელში კიკა ღვინით მას ახალწელიწადს ულოცავდა. შემდეგ დაიწყებოდა ერთმანეთის მილოცვები ხელში ბროწეულით, ან თუთის, თხილის და სუროს ტოტებით¹.

ახალწელიწადს გურიაში მამლის ყვილზე მთელი ოჯახი ფეხზე სდგება. მამაკაცები ღორის თავს, ბასილას, საახალწლო გობს სანოვაგით დატვირთულს, მორთულ ჩიჩილას და ცარიელ ჩაფს იღებენ და მარნისაკენ გაეშურებიან.

მარანში შესვლისას ოჯახის უფროსი ხმა ამოუღებლივ საახალწლო გობს მიწაზე სდგამს, ჩაფს ღვინით გაავსებს და დაჩოქილი წმ. ბასილს ოჯახის ბედნიერებას შესთხოვს. შემდეგ მეკვლე გობიდან კაკალს იღებს და წმ. ბასილს ეხვეწება, რომ ამ კაკალივით მისი ოჯახი ყოველგვარ სიკეთით აავსოს. და თუ გატებვის შემდეგ კაკალი ცარიელი აღმოჩნდა, რაც მისი რწმენით უბედურების მომასწავებელია, ის ხელმეორეთ ეხვეწება წმ. ბასილს, რომ მისი ოჯახი ცარიელ კაკალს არ დაამსგავსოს.

ამის დასასრულს პროცესია სადგომ სახლისაკენ გაემართება და მეკვლე კარებს სამჯერ დააკაკუნებს შემდეგი სიტყვებით: „კარი გამიღე!“ სახლიდან სამჯერვე უპასუხებენ: „რა მოგაქვს?“ ამაზე მეკვლე უპასუხებს მთელი რიგი სანატრელ საგნების ჩამოთვლით და, სხვათა შორის,

¹ თ. სახოკია, ახალწელიწადი სამეგრელოში, ჟურ. „მოამბე“ 1897 წ. № 1. გვ. 91.

იტყვის: „მომყავს ოსმალეთის ფაშა, სპარსეთის შაჰი და მათი სიმდიდრით დატვირთული ჯორები“-ო¹.

შემდეგ კარებს უღებენ და იწყება საახალწლო მილოცვები. თავდაპირველად ახალწელიწადს, ხელში ცხემლის ნაფოტით, ოჯახის კერას ულოცავენ. ნაფოტს კერაზე აგდებენ და თან ამბობენ; „ცეცხლო, ღმერთმა მრავალი კალანდა მშვიდობით გაგითენოს შენი ბატონიანათ“-ო.

მერმე ულოცავენ შინაურ საქონელს: „ღმერთმა მრავალი კალანდა მშვიდობით გაგითენოს შენი ბატონიანა“-ო და სხვა².

ამასთანავე ჩვენ აქ მოვიყვანთ გურულ კალანდის უფრო ძველ აღწერილობას.

ახალწლის ღამეს გურიაში მამლის ყივილისას ყოველგან თურმე ხმა გაისმოდა „ბასილა მოდის“ აიშალენითო. ყველანი სდგებოდნენ და ანთებულ სანთლებით სახლს სამჯერ უვლიდნენ, შემდეგ სახლის კარებს სამჯერ დააკაკუნებდნენ „კარი გამიღე“, დიასახლისი კარს გაუღებდა.

პირველად ძვირფასათ ჩაცმული ადამიანი შემოდისოდა ხელში ლანგარდით, რომელზედაც ეწყო: პური, წმ. ბასილის გამოქანდაკებული სახე, ღორის თავი, ძვირფასი ნივთები და ხილეული. შემდეგ, მეორე შემოდისოდა ხელში „ჩიჩილაკით“, მესამე ღვინით, მეოთხე მარცვლეულით და სხვა.

ყველა იქ მყოფნი რიგ-რიგობით მათთან მიდიოდნენ, ულოცავდნენ ახალწელიწადს და ხელის შეხებით საგნებს სინჯავდნენ, გამობრუნებისას სათითაოდ ცეცხლში ნაფოტს აგდებდნენ³.

¹ ც ე ლ ი. გაზ. „თემი“ 1912 წ. № 1.

² Т. Мамаладзе, Сб. мат. т. XVII, отд. II გვ. 29—34.

³ Накашидзе. Новый год Гуриицев, „Кавказ“. 1848. № 27.

გარდა ამისა, გურიაში გავრცელებული ყოფილა შემდეგი ჩვეულებაც: ახალწლის გათენებისას კერაზე დიდ ცეცხლს დაანთებდნენ და ოჯახის ყველა წევრნი ზედ ხტებოდნენ. შემდეგ ოჯახის უხუცესი ჩიჩილაკს აიღებდა და ახალწლის მოსალოცავად გარეთ გადიოდა¹.

იმავე დღეს, საღამო ჟამს, გურული მეკვლე საახალწლო გობით ისევ მარანში შედის და იქ ვაზის ნაყოფიერებაზე ლოცულობს. ბოლოს გობიდან ღორის თავს აიღებს საწნახელს სამჯერ მიარტყამს და თან ჰყვირის: „აგუნა, აგუნა, მიეც ჩვენ სამშობლოს ღვინო და სხვებს ფურცელი“² -“ო.

საინტერესოა აგრეთვე სვანეთში დაცული ზოგიერთი საახალწლო ჩვეულებებიც.

ახალწლის ღამეს სვანები სხვა და სხვა სანოვაგეს გიდელში ჩაალაგებენ და სახლის გასავალ კარებზე ჩამოჰკიდებენ, რომ მეკვლეს მზად დახვდეს, როგორც ირაჭრაქებს ოჯახის უფროსი მამაკაცი სდგება, სულის დაუბერავად კერაზე ცეცხლს დაანთებს, შემდეგ გააღვიძებს მწყაზარ დედაკაცს და ოჯახში ყველაზე კეთილ ყმაწვილს. მამაკაცი ერთს დიდ ტანიან ხარს ახსნის, რქებზე თოკს მოაბამს და სახლიდან გარეთ გაიყვანს, ამას მისდევენ ბავშვი და დედაკაცი ზურგზე გიდელ წამოკიდებული. ხმა ამოუღებელივ მივლენ მახლობელ მდინარესთან, ხარს წყალს დააღვინებენ, გამობრუნებისას კალოზე თოვლის ზენის დასდგამენ, შუაზე ნაძვის ხეს ჩასვამენ და სამჯერ შემოვლის შემდეგ სახლში ბრუნდებიან.

მეკვლე კარებს დააკაკუნებს შემდეგი სიტყვებით: „ყორ მუკიარ, ყორ მუკიარ (კარი გააღეთ) ღერ თემიში იხელ-

¹ В. Окропиров, „Новое обозрение“ 1895 წ. № 3790

² ცელი, ახალიწელი, გაზ. „თემი“ 1912 წ. № 1.

წიფი ჟორ ამღვე, ყორ მუკიარ“ (ღვთისა და ხელმწიფის წყალობა მომაქვს, კარ გამიღეთ)¹. სახლში შესვლისას კერას სამჯერ შემოუვლის, დიდ ჯვარიან პურზე დააწყობს ტკბილეულს და ვერცხლის ფულებს, უფროს უმცროსობით ყველას დაუვლის და დღესასწაულს ულოცავს. ამასთანავე თვითეული მათგანი, მარჯვნივ შემოტრიალებისას კბეჩს დიდ პურს და მაზე დალაგებულ საგნებს ხელის შეხებით სინჯავს.

საყურადღებოა აგრეთვე ზემო რაქაში დაცული ახალწლის რიტუალი. იქ საახლწლოდ აცხობენ ორ ბაჭულს, ერთს ახალწლისათვის და მეორეს ძველისათვის. აცხობენ აგრეთვე ადამიანის სახის კაცა-ბასილას და ერთ დიდ პურს „კერია-ბერია“-ს, რომელსაც სხვადასხვა სახეებით აქრელებენ.

ამ ნამცხვრებს ოჯახის უფროსი ცხრილზე დაალაგებს და ბელელში შეინახავს. მამლის პირველ ყვილისას „მაკვრიელი“ ან მეკვლე ცეცხლს დაანთებს. შემდეგ გარედ გავა, მარხილზე დაწყობილ ნეკერს მოსტეხავს, „თომს“ მოგლეჯავს, პატარა ჩიჩილაკს აიღებს და ბელელში შევა. ამ მცენარის ტოტებს ცხრილზე დაალაგებს და ცხრილიანათ სახლში ბრუნდება.

მეკვლე კერია-ბერიას პურს საფუარზე დასდებს, მარჯვნივ აბრუნებს და თან ხმამაღლა იტყვის: „შემოვდგი ფეხი გწყალობდეს ღმერთი დიამც მამივა ახალი წელი: შეძენის და მოგების, მშვიდობის და კარგად ყოფნის, ვაჟიანობის, ღვინიანობის, პურიანობის“ და სხვა.

შემდეგ ოჯახის მეკვლე ცხრილს ვარცლზე დასდებს და წყლის მოსატანად წავა. მის დაბრუნებამდე ყველანი

¹ ლ. და დ უ ა ნ ი, „სასოფლო გაზეთი“ 1875 წ. № 3.

დგებიან. მეკვლე ყველას ხელპირს დააბანიებს. საუზმის დროს „კერია-ბერია“-ს ყველას გაუნაწილებენ, დახარჩენს კი ბელლის თითოეულ თვალში ჩასდებენ და სხვა.

ახალწლის მეორე დღეს სამეგრელოში „კუჩხა“-ს უწოდებენ, რომელიც სამეკვლეო დღეს ნიშნავს.

„მაკუჩხურს“ (მეორე დღის მეკვლე) უბანი ირჩევს, რომელიც სათნო და კეთილის მყოფელ ადამიანად არის მიჩნეული. სანამ მეკვლე ხელში ჩიჩილაკით და მარცვლის თესვით უბანს არ დაუვლის, სახლიდან არავინ გადის, არც არაფერს გასცემენ, რომ სახლს ბარაქა არ გამოეღიოს.

მეკვლეს ყველგან უმასპინძლდებიან, ასაჩუქრებენ ფულით და კვერცხებით.

უწინ ალბად, როდესაც სამეგრელოში ვაზი ჰხარობდა, კუჩხა დღეს ასეთი ჩვეულება სცოდნიათ: „მეკვლე ზურგზე გიდელ აკიდებული, რომელშიაც ეწყო ყურძნის მტევნის მსგავსი გამომცხვარი კვერები, მივიდოდა საწნახელთან და ქვით სცემდა შემდეგი სიტყვებით: „ჩანა, ჩანა ჩქიმ მამულს ყურძენი დო შხვაშ მამულს ფურცელი“-ო.

შემდეგ მივიდოდა ვაზთან, გიდელს ჩამოკიდებდა, ხელში ცულს აიღებდა და მოსაქრელად მოუღერებდა, მაგრამ მას შეაჩერებდნენ იმ პირობით, რომ ვაზი დამდეგ წელს კარგ ნაყოფს მოიხსამსო“¹.

კუჩხა დღეს მეგრელები დიდ სიმშვიდეს იცავენ. მთელი ოჯახი ამ დღეს მუშაობაში ატარებს. ქალები ხელსაქმობენ, ახლად გამოჩეკილ წიწილებს უვლიან, რომ სიზარმაცე არ დაეკვებოთ. მამაკაცები ამ დღეს ნადირობაში ატარებენ, სცდილობენ ნიშანი არ აუცდეთ, რაც ცუდის მომასწავებელია.

¹ თ. ს. ა. ხ. ო. კ. ი. ა. ახალწელიწადი სამეგრელოში, მოამბე, 1897 წ. № 1 გვ. 97.

სვანეთშიაც ვინც მონადირეა ახალწლის მეორე დღეს ნიშანს სდგამს და მის მიხედვით მომავალზე წინასწარმეტყველებს.

საახლწლო ჩიჩილაკს სამეგრელოში წინეთ ერთ კვირას ინახავდნენ, შემდეგ სამკაულს შემოაცლიდნენ, თეთრ წვერს ცეცხლზე შემოატრუსამდნენ და გამურულ ჯოხს უნზრახ ოჯახში შეაგდებდნენ. ამიტომ იმ ღამ ყველგან ფრთხილობდნენ, რომ გამურული ჩიჩილაკის ჯოხი არავის შემოეგდო, რაც ოჯახისათვის დიდი უბედურების მომასწავებელი იყო¹.

ეს ჩვეულება სამეგრელოში დღეს თითქმის გადავარდნილია და ჩიჩილაკს ნათლისღება დღეს ცეცხლში სწვავენ, ტკბილეულს ბავშვებს გაუნაწილებენ და დარჩენილ განალოც ფეტვს წიწილებს დაუყრიან. ახალწლის სწორზე რაჭაშიაც ტაბლას აალაგებენ, რცხილის ტოტებს, თხილის კუკუროებს და „დედოფლის ხელს“ ცეცხლში დასწვავენ და სხვა.

ამით ვათავებთ ჩვენ დასავლეთ საქართველოს ხალხური ახალწლის მიგებების წესების აღწერას და გადავდივართ აღმოსავლეთ საქართველოზე.

ქართლელი გლეხის დარბაზი ახალწელიწადს დიდ ნამზადისით ეგებება. თავდაპირველად აცხობენ ბასილას ქანდაკებას, ოჯახის თვითეულ წევრთათვის ორ ორი ბედის კვერს და თითოს დამახასიეთებელი ნიშნებით შინაური საქონლისათვის.

მაგალითად, მეწველ ძროხის კვერს ამკობენ ძუძუების სახით, ცხენისას — ფაფრის, მუშა საქონლისა — სამუშაო იარაღებით და სხვა.]

¹ თ. სა ხ ო კ ი ა, მოამბე 1897 წ. № 1.

საახლწლო სანოვაგის დამზადების შემდეგ, ჯერ კიდევ გათენებამდე ოჯახის უფროსი ხონჩაზე თავდაპირველად მოხარშულ ღორის თავს დასდევს, გარშემო ბედის კვერებს შემოუმწკრივებს და ზედვე ბასილას ქანდაკებას დაასვენებს. ამასთანავე ხონჩის ერთ გვერდზე „დასაბერებლად“, თაფლში ამოვლებულ პურის ლუკმებს ჯამით მოათავსებს და ანთებულ სანთლებს მიაკრავს. ამ საახლწლო ხონჩას ქართლში „აბრამიანს“ უწოდებენ.

გათენებისას, ოჯახის უფროსი მამაკაცი ამ გაჩაღებულ აბრამიანს გარედ გაიტანს და სამჯერ სახლს ლოცვით შემოუვლის, შემდეგ ბოსლისაქენ გაემართება საქონლის მისალოცავად. ბოსლიდან ისევე დარბაზში ბრუნდება, აბრამიანს სახლის კერასთან მისდგამს, მუგუზალს იღებს, ცეცხლს შეუჩინჩხლებს და რამდენი ნაპერწკალიც გასცვივდება ხმამალა წარმოსთქვამს: „ამდენი ხარი, ამდენი ძროხა, ამდენი ღორი მომანიჭეო და სხვა¹.”

შემდეგ, ოჯახის ყველა წევრს თაფლიან პურის ლუკმით დააბერებს. აბრამიანს ქართლში სამი დღე ინახავენ. მესამე დღეს ბასილას გულიდან ჯვარს ამოჭრიან და ფქვილის გოდორში ჩააგდებენ. ბარაქა ამ გოდორსაო. ახალწელიწადს ქართლში არაფერს გაანათხოვრებენ, ოჯახს ბარაქა გამოელევაო. ოჯახში მშვიდობიანობას იცავენ და ყოველგვარ უსიამოვნებას გაურბიან.

ზემო ქართლში, სახელდობრ, ჯავახეთში ახალწელიწადს იმგვარადვე ხედიან, როგორც გორის მაზრაში, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ 31 ქრისტეშობისთვის მზის ჩასვლისას ოჯახის უფროსი მამაკაცი ხელში რკინის ჯოხით სახლს სამჯერ შემოუვლის, თან სახლის ანგელოზს

¹ ნ. უ რ ბ ნ ე ლ ი, ახალწელიწადი, „ივერია“ 1889 წ. № 1.

სთხოვს, მისი ოჯახი ეშმაკის გზას ააცდინოს. გათენებისას, საახალწლო ტაბლას აიღებს, თავის ეზოს შემოუვლის და სახლის ბანზე ავა შემდეგი სიტყვებით: „ერდოსა შენსა შემოკდგი ფეხი (გარშემოუვლის) ჩემო ცოლ-შვილო გწყალობდეთ ღმერთი და სხვა¹. შემდეგ ბანიდან პურას გამოქანდაკებულ ნამცხვრებს ჰყრის და მათი მდებარეობის მიხედვით მომავალზე წინასწარმეტყველებენ. სახლში შემოსვლისას მეკვლე ყველას „დააბერებს“, თითოეულ ოჯახს თავისი მეკვლე ჰყავს არჩეული. ამ დღეს სახლიდან არაფერს გასცემენ.

აღსანიშნავია აგრეთვე საინგილოში დაცული ახალწლის მიგებების რიტუალი, რომლის მოკლე აღწერილობას ჩვენ აქ მოვიყვანთ.

ახალწლის წინა ღამე საინგილოში თოფების სროლა იმართება და შუალამისას უცბად სწყდება.

ამ დროს ოჯახის უფროსები ლოგინიდან დგებიან და ცეცხლს დაანთებენ. დედაბერი თითის ჭარზე გაჩქარებით ბამბის ძაფს დაართავს, შემდეგ ჩუმად მივა ოჯახის მძინარე წევრთან და მკლავზე ძაფს შემოაბამს. ასეთივე ძაფს შემოავლებენ აგრეთვე ჭურჭელს და ავეჯს. მამლის ყივილისას მძინარეებს დააღვიძებენ და ოჯახის უფროსი მამაკაციც კარში გადის და კარებს დააკაკუნებს, შემდეგი სიტყვებით: „კარ გამიღე“ დედაბერი მიადახებებს რა მოგაქვს, მეკვლე სამჯერ უპასუხებს „წყალი წყალობა“. შემოდი, კვალი შენი—კვალი ანგელოზისა. ის სახლში შედის იღებს თიხის ჩაფს, აბგით საკენკს (მარცვლეულს) და მდინარისაკენ გაეშურება, სადაც ხელპირს დაიბანს და ღმერთს ახსენებს. მეკვლე ჩაფს წყლით გაავსებს, აბგის საკენკიან

¹ კოპტანაშვილი, „ივერია“, 1888 წ. № 256.

თვალს წყალში ამოავლებს, თხილის კინკილოიან (ყვავილიან) ტოტებს მოამტვრევს, აბგის ცარიელ თვალში ჩაალაგებს და შინისკენ ბრუნდება.

სახლში შემოსვლისას ჩაფს თაროზე დასდებს, თხილის ტოტებს პურის ბელელში ჩააგდებს, საკენკს სახლის ყველა კუთხეში გადააბნევს-გადათესავს შემდეგი სიტყვებით: „ღმერთო ქურმუხის საყდარო, ნუ მოგვაკლებ პურსა და სარჩო-საბადებელსაო“.

შემდეგ ყველანი კერის ცეცხლს მოუსხდებიან, სახლის უფალი, წინად დამზადებულ ერთ კონა ლარტახს (კაკლის ტოტები) ქერიდან ჩამოიღებს ყველას სათითაოდ ჩამოურიგებს და კერას შეუტყლაშუნებენ, მათ ტკაცინტკუცზე უფროსი ლოცულობს. შემდეგ ტოტებს ისევ ქერში შეინახავენ. გათენდება და ხონჩაზე დაალაგებენ ადამიანთა და ცხოველთა გამოხატულების გამომცხვარ კვერებს, წითელ და თეთრ ფერის ბამბის ძაფს და წავლენ ვენახის საკვლევად.

დაბრუნებისას ყველანი სჭამენ თავიანთ კვერს, აგრეთვე შინაურ საქონელსაც მათთვის გამომცხვარ კოკორს აქმევენ.

მეკვლე გარეშე და ყოველმხრივ ბედნიერი ადამიანი უნდა იყოს, მის მოსვლამდე სახლიდან არავინ გადის და არც არავის იღებენ¹.

ახალწლის მთლიანი სურათის აღსადგენად, ჩენ აქ მოვიყვანთ მთიელთა ახალწლის მიგებების ზოგიერთ წესებს.

ახალწლის წინა საღამოს, ხვესურები თავიანთ ოჯახის ერთ ერთს მამაკაცთაგანს, ახლობელ ხატში ჰგზავნიან. მას ატანენ იმდენ ცალ ჩამოქნილ სახთელს, რამდე-

¹ მოსე ჯანაშვილი, ახალწელიწადი საინგილოში, გაზ. „ივერია“ 1886 წ. № 1.

ნიც ოჯახში „ქუდიანია“ ღ ამ სანთლებს „წულის სანთელს“ უწოდებენ. ხატში წასულ მეკვლეს გამობრუნებამდე სახლიდან არავინ გადის. შიგ დარჩენილები აცხობენ ერთ მოზრდილ „სამეკვლეო კვერს“ და ყველასათვის სათითაოთ „ბედის კვერებს“.

ახალწლის გათენებისას, მზის ამოსვლამდე, ხატიდან მეკვლე სახლში ბრუნდება და თან დასტურისაგან (მორიგესაგან) გამოტანილი „საფუარი“ (ლუდი) მოაქვს. სახლის კარებში დიასახლისი მას სამეკვლეო კვერს უსიტყვოთ მიაწოდებს. მეკვლე ამ კვერს სახლში სამჯერ შეაგორებს, შემდეგი სიტყვებით: „ჩემიმც კვალი კაზე (კარგზე) დაგიჯდებისაო, პურიანი, წულიანი სახლ-სარგებლიანო“¹ და სხვა.

სამეკვლეო კვერის მდებარეობით მეკვლე მომავალზე წინასწარმეტყველებს.

ბოლოს მეკვლე პირში საფუარს ჩაიყენებს და ოჯახის ყველა წევრს, საქონელს და სადგომებს შეასხამს. შემდეგ აღებენ სახლის კარებს და ყველას შეუძლია გარედ გასვლა.

ხევსურეთში ახალწელიწადს ერთმანეთს კარში ულოცავენ, რადგანაც სახლებში მიმოსვლა მხოლოდ შესამედღეს შეიძლება.

ახალწლის მეორე დღეს ხევსურები „კუმატობა“ს ან „მარხე“ს უწოდებენ (ხორციელი მარხვა) და მიკუთვნილია კაცისა და საქონლის კარგად ყოფნისათვის.

ფშავში ახალწელიწად დილას დიასახლისი ადგება თუ არა, მაშინვე ფქვილს გაცრის და „გოგები“ს—ბედის კვერების გამოცხობას შეუდგება.

¹ დ. პ ა ვ ლ ი ა შ ვ ი ლ ი, „ცნობის ფურცელი“, 1902 წ. № 1687.

პირველად აცხობენ „ხარის გოგა“ს, რომელზედაც გამოსახულია პურის მოსავალი, საქონლის შემატება და სხვა, შემდეგ ოჯახის თვითეულ პირისათვის „სათაფო“ — ბედისკვერებს, დამახასიათებელ ნიშნებით და, რომელიც გამოცხობაში აიწვეს, მისი პატრონის განდიდების მომასწავებელია.

ამავე დროს დილა ადრიან ოჯახიდან ერთი ვინმე წყალზე წავა, თან „ნაყრს“—საუზმეს წაიღებს, წყალში ჩააგდებს და იტყვის: „წყალო ნაყრი მოგიტანე ბედი გამომაყოლეო“ (სამჯერ). შემდეგ სახლში ბრუნდება და სუფრას გაშლიან, რომელზედაც ალაგებენ თაფლიან ჯამებს „დასაბერებლად“, ხშიადებს „სახელს შესდებენ“ ე. ი. ოჯახის მიცვალებულებს მოიხსენიებენ და ერთმანეთს თაფლით დააბერებენ.

მერმე ხინკლის სამზადისს და მეკვლეს მოწვევას შეუდგებიან, რომლის სიტყვიერი გამოძახება არ შეიძლება, ამიტომ მეკვლეს სახლის კარებს, ქვას ან სხვა რამეს ესვრიან. ამ ნიშანზე მეკვლე სამეკვლეოდ გამოემართება, რომელსაც ოჯახის პატრონი თავის კარის ზღურბლის გადმოცილებამდე „დააბერებს“, შემდეგ „ხარის გოგას“ მიუტანს, რომელსაც მეკვლე კარებიდან სახლში სამჯერ შემოაგორებს და თუ მისი დახატული მხარე სამჯერვე ზემოდ მოექცა, მაშინ იტყვიან, რომ მეკვლეს კარგი კვალი ჰქონიაო. სახლში შემოსვლისას მეკვლე იტყვის: „ფეხი ჩემი, კვალი ანგელოზისა, კარგამც მოგიხდებათ ჩემი მეკვლეობა, დიდი გიმატოს ღმერთმა, ახალწლის გამოცვლამ დიდი გიმატებიათო თავის კაცით საქონითო“.

ახალწელიწადს ფშავში, სახელდობრ შუაფხოში, საუზმის შემდეგ ცეცხლში ერთმანეთს ქუდებს უგდებენ, ზოგი თვითონაც ჩააგდებს და გატრუსულ ქუდს აიტაცებს.

საახალწლო კვერებს და ხარის გოგას ფშავში ნათ-
ლი'ლებამდე ინახვენ, მაშინ დილა ადრიან ხარის გოგას
ხარის კისერზე დაამტვრევენ, შუაზე გატეხილს მეორე
ხარს გადაამტვრევენ და ნატეხებს მათვე შეაქმევენ. თა-
ვიანთ ბედის კვერებს თითონვე მიირთმევენ.¹

ამგვარად, ამ მოკლე მიმოხილვით ჩვენ ვამთავრებთ
ახალწლის წესების კუთხოვრივ აღწერას და გადავდი-
ვართ მათ შედარებებზე.

როგორც აქ მოყვანილი ახალწლის წესების აღწერი-
ლობებიდან გამოირკვა, თითქმის მთელს საქართველოში
საახალწლო ტაბლას, პირველ ყოვლისა, ბასილას ქანდა-
კება და მისი კვერები ახასიათებენ, შემდეგ ღორის თავი¹.
ამასთანავე მცენარეების ტოტების ხმარება, ხილით და
ტკბილეულით „დაბერება“ და ტაბლის შემკობა, მარცვლის
თესვა, კერის ცეცხლის გაჩაღება, მის გარშემო ლოცვა
და რიტუალობა, მეკვლეს არჩევანი და მისი დალოცვა — წი-
ნასწარმეტყველებანი ყველგან გავრცელებულია.

მაგრამ მათ შორის მსგავსებასთან ერთად, რასაკვირ-
ველია, ზოგიერთი განსხვავებაც არსებობს.

მაგალითად, დასავლეთ საქართველოში მიღებულია
საახალწლო ჩიჩილაკის ხმარება და მეკვლეს მიერ კარის
დაკაკუნება. მათ შორის არის სხვა წვრილმანი განსხვავე-
ბანიც, გამოწვეული უფრო ადგილობრივი რწმენით და
პირობებით, რომელთა განხილვას ჩვენ აქ არ შეუდგებით,
მაგრამ უნდა ავღნიშნოთ ერთი საგულისხმიერო მოვლენა,

¹ გარდა საქართველოს გამაჰმადიანებულ კუთხეებისა, რომელთა
შორის ღორი უწმიდ ურ ცხოველად ითვლება. ამიტომ საინგრილოს
მაჰმადიანი ქართველობა ახალწელიწადს ცხვარს ჰკლავენ, მაჰმადიანი
აფხაზებო თიკანს, ან თხას, რაც შეეხება ფშავ-ხევსურებს, მათ ღორის
ხორცის ქამას ხატი უკრძალავს და ახალწელიწადს ცხვარს ჰკლავენ.

რომ საინგილოს ახალწლის წესები, მიუხედავად მისი დასავლეთ საქართველოსაგან გეოგრაფიულად დაშორებისა, უფრო ენათესავება გურია-სამეგრელოს კალანდას, ვიდრე მის მახლობლად მდებარე ქართლის აბრამიანს.

მაგალითისთვის ჩვენ აქ მოვიყვანთ მათ ზოგიერთ შედარებებს:

გურია-სამეგრელოში და საინგილოში ახალწელიწადს მიღებულია თოვების სროლა, მდინარიდან წყლის მოტანა, თხილის ტოტების ხმარება, კარების სამჯერ დაკაკუნება, ხორბლის თესვა, მეკვლეს ერთგვარი არჩევანი, მის მიერ ოჯახის გალოცვა, ვენახის კვლევა და სხვა.

ამ მხრივ ფრიად საინტერესოა საქართველოს ამ ორი კუთხის შორის წარმართობის სხვა სადღესასწაულო წესების შედარებითი შესწავლაც, რომ ჩვენთვის მათი სარწმუნოებრივი კავშირი უფრო ნათელი შეიქმნეს. ეს კი მომავლის ამოცანაა, რომლის გამორკვევა ქართულ ეთნოლოგიურ მეცნიერების მიზანს უნდა შეადგენდეს.

აქ მოყვანილი ხალხური ახალწლის წესების შედარების დასასრულს უნდა აღინიშნოს, რომ გურია-სამეგრელოს ახალწლის წესები, საქართველოს სხვა კუთხეებთან შედარებით უფრო ვრცელი და მრავალ წარმართული წესების მატარებელია.

მაგრამ, სანამ ჩვენ ამის განხილვაზე გადავიდოდეთ, საჭიროდ მიგვაჩნია მოკლეთ შევხვით ხალხური სარწმუნოებრივი შემეცნების განვითარების დახასიათებას.

მოგეხსენებათ, რომ ყოველგვარ სარწმუნოებრივი მოძრაობის წარმოშობას ხელს უწყობდა რეალური პირობები, ამიტომ არც ერთი სარწმუნოებრივი მიმართულება მოწყვეტილად არ შექმნილა, რომელსაც ერთის მხრივ მისივე თანამედროვე საზოგადოებრივ აზროვნებაში ღრმა

ფესვები არ ჰქონოდა გადგმული და მეორეს მხრივ უკვე განცდილ რწმენასთან და სხვა სარწმუნოებრივი მიმართულებებთან მჭიდრო გენეტიური კავშირი.

ამასთანავე ადამიანის სარწმუნოებრივი შემეცნებანი თავისი რიტუალური წესებით, როგორც მისი ყოველივე შემოქმედება, მუდმივ ცვლილებებს განიცდიან. ამიტომ ყოველივე სარწმუნოებრივი მოძღვრება თავის დოგმატიკის შინაგან გადახალისებით სცდილობდა მოწმუნეთა რელიგიური გრძნობის დაკმაყოფილებას.

მაგრამ განყენებული დოგმატიკა მდაბიო ხალხისათვის მუდამ გაუგებარი იყო, მისი გამოსახულების რიტუალი კი უფრო მისაწვდომი. ამიტომ ერთხელ შეთვისებულ რიტუალურ წესებს ხალხი ძნელად ივიწყებს, ახალს ძველთან შეადუღებს, ან ორივეს ერთად დაიცავს.

ამით აიხსნება ძველი ზნე-ჩვეულებების ხანგრძლივობა, რომლის ერთგული დარაჯი მდაბიო ხალხია და სასულიერო წოდების განუვითარებელი ნაწილი.

ამ მხრივ არც ქართველები შევადგენთ გამოჩენილს. ჩვენი ხალხი, შეიძლება ითქვას, რომ განვილილ რწმენათა ცოცხალი მუხეუმია, რომელთა ნაშთებს ის დღემდე იცავს და თავის ხატობა-დღეობებში ჩვენ სახილველად გამოჰფენს.

მართალია, ამ წესების რიტუალობის პირვანდელი გაგება მდაბიო ხალხში მივიწყებულია და მისი განათლებული ნაწილისათვის გაუგებარი, მაგრამ მახვილ თვალს და განსწავლულ გონებას მაინც შეუძლია მათი რაობის ქეშმარიტი გაგება.

ამასთანავე სარწმუნოებრივი შემეცნების ცვალებადობაზე არა ნაკლებ ზეგავლენა ჰქონდა აგრეთვე ამა თუ იმ ერის გეოგრაფიულ მდებარეობას და პოლიტიკურ-ეკონომიურ პირობებს.

ამ მხრივ ქართველი ტომები უძველეს დროიდან განსაკუთრებულ ძნელ პირობებში იყვნენ ჩაყენებულნი და არ ყოფილა არც ერთი დიდი სარწმუნოებრივი მოძრაობა, რომელსაც ქართველ ხალხში მთელი თავის სიმკაცრით არ გაეფლოს და მასზე თავისი ბატონობის წარუშლელი კვალი არ დაეტოვებინოს.

ქართველთა უძველესი სარწმუნოებრივი შემეცნებანი დაკავშირებული იყო ძველ სუმერიელთა რწმენასთან, რომელთა კულტურულ ოჯახში ჩვენი შორეული წინაპრებიც შედიოდნენ და მათთან ერთად ქართველ ტომებმაც ძველ ბაბილონის მიდამოებში შემოსეულ მტრებისაგან კატასტროფიული განადგურება განიცადეს.

ახალ სამშობლო—კავკასიაში გადმოსახლებისას ჩვენმა წინაპრებმა თან შემოიტანეს თავიანთი ძველი რწმენის წამსხვრევები, მაგრამ აქაც სპარს-ბერძენ-რომაელთა ძლიერი პოლიტიკურ-კულტურული და სარწმუნოებრივი გავლენის ქვეშ მოყვნენ.

საქართველოში ქრისტიანობის გავრცელებისას ჩვენი სამშობლო სამი სარწმუნოებრივი მიმართულების: კერპთაყვანისმცემლობის, მაზდეანობის და ქრისტიანობის საოპარო ასპარეზი შეიქმნა, რომლებმაც ჩვენში თავიანთ ბატონობის წარუშლელი კვალი დასტოვეს.

ერთი სიტყვით, ქართველი ხალხის სარწმუნოებრივი შემეცნების და მისი რიტუალური წესების შესწავლის დროს ანგარიში უნდა გაეწიოს უცხოელებისაგან ნებით თუ უნებლიეთ შეთვისებული წესების არსებობასაც. მაგრამ ამასთანავე უნდა გვახსოვდეს, რომ უმეტესი მათგანი თვით ქართველთა რელიგიური გენიის შემოქმედების ნაყოფია, რომელთა მკრთალ სახეს ის მუდამ თავის ბუნებაში ატარებს.

როგორც ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, ახალწლის საღმრთო-წაულო წესები თავდაპირველად მზის ღვთაების თაყვანისცემასთან იყო დაკავშირებული. მზე, ყველა ძველ კულტუროსან ერებში, უმთავრეს ღვთაებად ითვლებოდა, რომლის დღესასწაული ყოველ გაზაფხულს დიდის ზეიმით იმართებოდა და, რომელიც იმავე დროს წლისთავის დასაწყისიც იყო.

ძველ წარმართულ აღმოსავლეთში წლისთავის დღესასწაულზე, მზის ღვთაების კერპს ცომისაგან ადამიანის სახით და ცხოველთა ნაწილებით აქანდაკებდენ და მას დიდის ზეიმით ატარებდენ. მაგალითად, ძველ ბაბილონში ახალწელიწადი (ზაკმუკ) მარდუკის (გაზაფხულის მზის ღვთაება) დღესასწაული იყო.

ამ დღეს ღვთაება მარდუკის კერპს, წმიდა მდინარეზე ნაგებით ატარებენ და მეფე მის ხელისხლებით მომავალზე წინასწარმეტყველებდა¹

ძველ ეგვიპტეში ოზირისის (მზის ღვთაება) დღესასწაულზე, რომელიც 6 იანვარს იმართებოდა, ამ ღვთაებას ადამიანის სახით ცომისაგან აქანდაკებდენ და მდინარეზე ატარებდენ².

მზის თაყვანისცემა ქართველებს და მის მეზობელ სომეხთა შორის გავრცელებული იყო. მათ ეს კულტი თავიანთ უძველეს სამშობლო — ქალდეიიდან ახალ სამშობლო კავკასიაში გადმონერგეს და გაავრცელეს. ამიტომ, რასაკვირველია, მათშიაც, როგორც საზოგადოდ ძველ აღმოსავლეთში მზის ღვთაების დღესასწაული წლისთავთან იქ-

¹ Winckler Hugo. Geschichte Babyioniens und Assyriens. Leiprig. 1892.

² Б. А. Тураев, История древняго Востока, часть I С. П. Б. 1913 г.

ნებოდა დაკავშირებული და მზის კერპის გამოქანდაკებული ნამცხვარი ალბათ მათ საზეიმო პროცესიასაც ამშვენებდა, რომლის უტყუარი მოწმე და ცოცხალი ნაშთი ქართულ საახალწლო ტაბლაზე მდებარე „ბასილა“-ს და სომხური „ნავასარდი“-ს „ასილ-ბასილის“¹ ქანდაკებაა.

ჩვენის აზრით, წარმართობის დროს ბასილა მზის ღვთაების ქანდაკება უნდა ყოფილიყო. ბასილას კვერები კი მასთან დაკავშირებული ღვთაებანი, რომლებსაც ჩვენი წინაპარნი შორეულ წარსულში შვიდ მნათობთა სახით თაყვანსა სცემდნენ.

მხოლოდ III საუკუნ. ქრისტეს შემდეგ, ქრისტიანულ ეკლესიამ ახალწლის დღესასწაული წმ. ვასილის ხსოვნას დაუკავშირა და ამ დროიდან ქართულ საახალწლო ტაბლაზე მდებარე მზის ღვთაების ქანდაკებას თანდათანობით „ბასილა“ ეწოდა.

ამგვარად, ბასილას თავისი ფესვები ქართველთა რწმენის შორეულ წარსულში აქვს გამდგარი. მისი სახით სხვადასხვა წმიდანთა ამოფარვით დღემდე მოუღწევია ჩვენ წინაპართა უძველეს რწმენის მზის ღვთაების ქანდაკებას.

მეორე, ახალწლის მეტად დამახასიათებელი საგანთაგანი, „ჩიჩილაკია“, რომლის ეთნოგრაფიული გავრცელება დასავლეთ საქართველოს არ სცილდება და ამიტომ საინტერესოა მისი სადაურობის გამორკვევა.

შესაძლებელია ვიფიქროთ, რომ ჩიჩილაკიც თავის თეთრ გრძელი და ხუჭუქა წვერებით მზის სიმბოლო იყო, რომლის ხელის შეხებით ქართველი მეკვლე, ბაბილონთა მეფეთა მსგავსად, მომავალზე წინასწარმეტყველებს.

გარდა ამისა, ჩიჩილაკს თხილის ჯოხისაგან აკეთებენ და მისივე კუკუროიან ტოტებით ამკობენ. შეიძლება ამ

¹ *Ազգագրական Հանդես*. ტფილისი, 1903 წ. ტ. X გვ. 249.

ხეს მზის თაყვანისცემასთან რაიმე კავშირი ჰქონდეს. მით უმეტეს, რომ თხილის ხეს სხვა შემთხვევაშიაც თაყვანსაც სცემენ.

მაგალითად, აფხაზები მას დღესაც წმ. ხეთ სთვლიან და კვერებით ულოცავენ.¹ შესაძლებელია ამ შემთხვევაში ხის თაყვანისცემასთან გვაქვს საქმე. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში ცნობილი იყო მუხის თაყვანისცემა²

საზოგადოდ ხეთა თაყვანისცემა დაკავშირებულია მნათობთა თაყვანისცემასთან და ამიტომ შესაძლებელია ვიფიქროთ, რომ თხილის ხე, როგორც ნაყოფიერი და მეტად ნოყიერი ნაყოფის მქონე მზის ღვთაებისადმი ყოფილიყო შეწირული და ამიტომ ახალწლის დღესასწაულზე მისი სიმბოლო-ჩიჩილაკს თხილის ჯოხისაგან აკეთებდნენ.

ამის შესაძლებლობას ისიც მოწმობს, რომ ძველ საბერძნეთში ღმერთებს იმ ხისაგან აქანდაკებდნენ, რომელიც მისადმი შეწირული იყო, მაგალითად, ზეთისხილის ხისაგან ღვთაება ათინას აქანდაკებდნენ, დიონისეს-ვაზისაგან, აპოლონს-პალმისაგან და სხვა³.

ამას გარდა, ზოგიერთი ხეები ღვთაებათა სადგომ-ტაძრებად ითვლებოდნენ, როგორც მაგალითად, მუხა ზევსის სადგომი იყო, პალმა-აპოლონის და სხვა,⁴ ამიტომ შესაძლებელია ვიფიქროთ, რომ თხილის ხეც, როგორც მუხაც, მზის ღვთაების სადგომი იყო და მას სხვა წმ. ხეებთან ერთად ჩვენი წინაპარნი შორეულ წარსულში

¹ Н. Джанашия, Религиоз. веров. Абхазцев. Христ. Вост. т. IV, вып. I, 1915 г. გვ. 99.

² ივ. ჯავახიშვილი, *op. cit.*, წ. I, გვ. 138-140.

³ В. Латышев, Очерки Греч. древност. част II, Спб 1889 г. გვ. 38.

⁴ А. Мензис, История религий, Спб. 1897 г. გვ. 206.

თაყვანსა სცემდენ, მის ტოტებისაგან კი მზის სიმბოლო თეთრ-წვერა „ჩიჩილას“ აკეთებდენ.

საახალწლო ჩიჩილას აგრეთვე ამკობენ: სუროს, დაფნის, თუთის და რცხილის ტოტებით. ყველა ეს მცენარეები, ხალხის რწმენით, რომელიმე მნათობ-ღვთაებასთან დაკავშირებული იქნებოდა. ეს წმ. ხეები, დიდ მუხასთან ერთად, წმ. ხეივანებს წარმოადგენდენ, სადაც მნათობთა თაყვანისმცემელი ხალხი ლოცულობდა და მათ ტოტებს მრავალ შესაწირვებით ამკობდა.

წმ. ხეივანები ყველგან გავრცელებული იყო.

ძველ სომხეთში, მოსე ქორენელის ცნობით, წმ. ხე „ბარტუ“-ს თაყვანსა სცემდენ, რომლის ხეივანი არმავირის მახლობლად ყოფილა და მისი ფოთლების შრიალით მომავალზე თურმე წინასწარმეტყველებდენ.¹

საქართველოში ცნობილია მარტვილის და არმაზის წმ. ხეივნები, სადაც ჩვენი წინაპარნი თავიანთ ღვთაებებს თაყვანსა სცემდენ. ქრისტიანობის გავრცელებას ხეთა თაყვანის ცემის აკრძალვა მოჰყვა, გაიჩეხა წმ. ხეივნები და მათ ადგილზე ტაძრები ალაშენეს.

საქართველოში ცნობილია თქმულება ანდრია მოციქულზე, რომელმაც მარტვილის წმ. მუხა მოაქრევირა და მის ადგილზე მარტვილის ძველი ტაძრის საფუძველი ჩაყარა. მაგრამ ხალხმა ძველი რწმენა წმ. ხეივანთა დღემდე დაიცვა და მორწმუნეთა შორის ტაძრის ხის მოჭრა დიდ ცოდვათ ითვლება და სასტიკათ აკრძალულია.

გარდა ამისა, ჩიჩილას ხილეულით, ძვირფას ნივთებით, აბრეშუმის ძაფით და ტკბილეულით ამკობენ. ხილთა შორის, ბროწეული ჩიჩილას აუცილებელი სამკაულია.

¹ Мойсей Хоренский, op. cit, кн. I, гл. XX.

ბროწეულით მეგრელები ახალწელიწადს ერთმანეთს ულოცავენ.

ამ ხეხილის ნაყოფით და ტოტებით შემკულია ხშირად ქართული ძველი ტაძრების ჩუქურთმები და ხატები, ამიტომ შესაძლებელია ვიფიქროთ, რომ ბროწეულის ხეც მზის ღვთაების საკუთრებას შეადგენდა და მის წმ. ხეივანს ამშვენებდა.

მით უმეტეს, ჩვენ ვიცით, რომ ძველ აღმოსავლეთში სირია-ელამში, ბროწეულს ღვთაება ასტრატს (მზის ღვთაება) წირავდნენ, როგორც ნაყოფიერების სიმბოლოს¹.

ქართული ჩიჩილიკი თავის მორთულობით თვალსაჩინოთ წააგავს ბერძნული „*επιφαναρι*“ს (ირესიონ), რომელსაც აპოლონ ათინელს, როგორც სინათლის და სითბოს ღვთაებას, უძღვნიდნენ.

ირესიონი შეკრული ზეთისხილის ტოტებისაგან შესდგებოდა, გარეშემო შემოვლებული ჰქონდა გაპენტილი თეთრი მატყლი, ზედ ჩამოკიდებული იყო ხილეული, ტკბილეული და პატარა ქურქლებით სხვა და სხვა სასმელები.

მოკაზმულ ირესიონს საზოგადოების მიერ ამორჩეული ყრმა აპოლონის ტაძარში შეიტანდა და იქ დანიშნულ ადგილზე აღმართავდა.

ირესიონს ყველა ოჯახი ამზადებდა და თავიანთ კარებზე გამოაკრავდა².

თუ ჩვენ აზასთანავე მხედველობაში მივიღებთ, რომ სამეგრელოში ხშირად, ვისაც საახალწლო ჩიჩილაკის გაკეთების და შეძენის საშუალება არა აქვს იმ შემთხვევაში

¹ E. A. Pогозина, История Ассирии СПб 1902 г. გვ. 126.

² В. Латышев, op. cit., часть II, гв. 135.

თხილის და სუროს ტოტებს პირდაპირ შეჰკრავენ, გარ-
 შემო აბრეშუმის თეთრ ძაფს შემოავლებენ, ზედ სხვა და
 სხვა ხილეულს და ტკბილეულს ჩამოჰკიდებენ, მაშინ ბერ-
 ძნულ ირესიონს და ქართული ჩიჩილაკის შორის უფრო
 საგულისხმიერო მსგავსებას აღმოვაჩინო.

ამგვარად, ქართულმა ჩიჩილაკმა, როგორც მზის ღვთა-
 ების სიმბოლომ, თავის სამკაულთა შორის, ჩვენამდე
 დაიკვა იმ მცენარეთა ტოტები და ხილთა ნაყოფი, რომ-
 ლებიც დიდ მუხასთინ ერთად ქართველთა წმ. ხეივანს
 შეადგენდა და, რომელსაც ჩვენი წინაპარნი შორეულ წარ-
 სულში თაყვანსა სცემდნენ.

მთელს საქართველოში, გარდა მის გამაჰმადიანებულ
 ნაწილებისა, სახალხო ახალწლის ტაბლაზე საპატიო ად-
 გილი ღორის თავს უჭირავს და სამეფოზე გარეულ ტა-
 ხის თავს, რომლის სახე აგრეთვე გამოხატული იყო მეფე
 გიორგი I ფულებზე (1014—1027)¹

ამიტომ ჩვენთვის ფრიად საინტერესო უნდა იყოს ამ
 ცხოველის კულტის და მასთან დაკავშირებული რწმენის
 გამოკვლევა.

ჩვენ ვიცით, რომ ძველად ყოველგვარ ღღესასწაუ-
 ლებს მსხვერპლის შეწირვით იხდიდნენ, რომ ღვთაების კე-
 თილ განწყობილება მოეპოვათ. თავდაპირველად ნორ-
 წმუნენი თავიანთ მთავარ ღვთაებებს ადამიანის მსხვერპლს
 წირავდნენ, რომელი ჩვეულებაც გეოგრაფ სტრაბო-
 ნის² და ლეონტი მროველის ცნობებით, საქართვე-

¹ М. Баратаев, Нумизмат. факты Груз. царства, СП. 1844 г. № 1. II. tab. 1, № 9.

² В. Латышев, Изв. древл. писат. греч. и лат. о Скифии и Кавказе. 1893—96 г. т I, № 143.

ლოშიაც გავრცელებული ყოფილა. ეს საშინელი ჩვეულობა შემდეგში ცხოველების და ფრინველების მსხვერპლით შეიცვალა.

ყოველ ღვთაებას მსხვერპლად იმ ცხოველს წირავდენ, რომელიც ხალხის რწმენით მასთან დაკავშირებული იყო და თვით ღვთაებასაც იმ ცხოველის ნაწილებით აქანდაკებდენ.

მაგალითად, ღვთაება ზევსს ხარებს წირავდენ და თვით ღვთაებასაც ხშირად ხარის რქებით აქანდაკებდენ¹.

გარეულ ღორებს აფროდიტე და ადონისეს სწირავდენ. თვით ღვთაება ადონისე თავდაპირველად მორწმუნეებს გარეულ ტახის სახით ჰყავდათ წარმოდგენილი, რომლის წმ. ცხოველად ის ითვლებოდა².

ძველ აღნოსავლეთში ღორი საზოგადოდ ერთგვარ ტაქტემად ითვლებოდა, მაგალითად, ეგვიპტეში ღორებს პატივით ეპყრობოდენ და მათი ხორცის ჭამაც აკრძალული იყო, რადგანაც ეგვიპტელების რწმენით ღორმა ადამიანს მიწის ხენა ასწავლა³.

მაზდეანურ სპარსეთში ღორი ღვთაება მითრასადმი შეწირულად ითვლებოდა, რომლის შესახებ ავესტის ჰიმნებში სხვათა შორის ნათქვამია: „რომ ამ სასარგებლო ცხოველის მოდგმა მკედრეთით აღდგომამდე უნდა გაგრძელდეს“-ო⁴.

სემიტებში ღორი საზოგადოდ უწმინდურ ცხოველად ითვლებოდა, და მოსეს კანონით მისი ხორცის ჭამა ებრაე-

¹ S. Reinach, Cultes, mythes et religions. 3 m. 1904-1908.

² J. G. Frazer, Adonis, Attis, Osiris, Lond. 1906.

³ Cumont, Les religions orientales, 1907.

⁴ I. Hammer, Mithriaca ou les mythriagues, vol. I. Paris, 1833, გვ. 40.

ლებს აკრძალული ჰქონდათ: „და ღორი რამეთუ განპებულ არს კლიკი მისი, და ფცხენს ფრცხილითა კლიკისათა, და ესე არა აღმოიციონხნის, არა წმიდა არს თქუწნდა“ (ლევიტ. 11,7).

მაგრამ სემიტებშიაც ღორის ხორცის ჭამის აკრძალვა, მისი პირვანდელი გაგებით, უფრო დაკავშირებული უნდა ყოფილიყო ღორზე ტოტემურ შეხედულებასთან, რომლის დასაცავად მისივე უწმინდურება იყო წამოყენებული.

ძველ საბერძნეთში ღორებს ღვთაება დემეტრას წირავდენ, რომში კი ღვთაება იანუსს¹.

საქართველოში კი ღორის კულტს, სხვა ცხოველებთან შედარებით, როგორც ახალწლის ისე სხვა დღესასწაულებშიაც განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს.

ამიტომ ჩვენ საჭიროდ მიგვაჩნია ამ ფრიად საყურადღებო მოვლენის გარკვევა.

ამასთანავე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ჩვენში, როგორც ეს საზოგადოდ ყველგან, გავრცელებული იყო, ხატობადღეობებში ამა თუ იმ ღვთაებას მის შესაფერის მსხვერპლს წირავდენ. და რადგანაც ქართულ საახალწლო ტაბლაზე პირველი ადგილი ღორის თავს უჭირავს, ამიტომ შესაძლებელია ვიფიქროთ, რომ ამ ცხოველს რაიმე კავშირი უნდა ჰქონოდა ახალწლის ღვთაებასთან.

მაგრამ ჯერ კიდევ გამოსარკვევია ჩვენ წინაპართა თუ რა რწმენიდან გამომდინარეობდა ღორის კულტის ახალწლის-მზის ღვთაებასთან ამგვარი დაკავშირება.

უკვე ცნობილია, რომ წარმართულ საქართველოში ფრიად გავრცელებული იყო ხეთა თაყვანისცემა, განსაკუ-

¹ W. H. Rocher's, *Lexicon der Griechischen und Römischen Mythologie*.

თრებით მუხისა, რომელიც საზოგადოდ მზის ღვთაების სადგომად ითვლებოდა.

ამასთანავე წმ. მუხნარის ხეივანს განსაკუთრებით ღორები ეტანებოდენ, რომლებიც მისი წმიდა ნაყოფით იკვებებოდენ, ამიტომ ეს ცხოველებიც მორწმუნეთა შემეცნებით ხელშეუხლებლად და მუხის ღვთაებისადმი შეწირულებად ითვლებოდენ.

ეს გარემოება გვიკარნახებს ვიფიქროთ, რომ წარმართულ საქართველოში, სადაც გავრცელებული იყო მუხის თაყვანისცემა ღორებს წმიდა ცხოველებად სთვლიდენ და მორწმუნეთა შორის მათი ხელის ხლება და ხორცის ქამაც სასტიკად აკრძალული უნდა ყოფილიყო. მხოლოდ წელიწადში ერთხელ წლისთავზე ღორებს მზის ღვთაებას მსხვერპლად წირავდენ.

რომ ჩვენი წარმართ წინაპარნი ღორებს წმიდა მუხას წირავდენ ამას, სხვათა შორის, სამეგრელოში დღემდე დაცული სალოცავი „კაპუნობა“ ან „დოდგიმირის“-ს არსებობა მოწმობს. ჩვენ აქ მოვიყვანთ მის მოკლე შინაარსს.

დოდგიმირს სამეგრელოში ყველიერის წინა ხუთშაბათს იხდიან და მას მსხვერპლად დიდ „კერს“ (მამალი ღორი) წირავენ, რომელსაც დოდგიმირი ეწოდება. მას ოჯახის უფროსი კერის გარშემო ღოცვით სამჯერ შემოატარებს, შემდეგ ზედ კერის ბუკზე დაჰკლავს ისე, რომ სისხლი კერაზედ უნდა დაიღვაროს და არაფერმა დასუნოს.

ხუთშაბათ საღამოს ღორის გულ-ღვიძლს და გამომცხვარ კვერებს ხონჩაზე დაალაგებენ, მას ოჯახის უფროსი კერასთან სდგამს, სამჯერ მარჯვნივ მოაბრუნებს და თან ღმერთსა სთხოვს ოჯახის კეთილდღეობას. დასასრულ, იქვე მიირთმევენ ერთ კვერს და ღორის გულ-ღვიძლს.

ლოცვის შემდეგ ოჯახის ყველა წევრი დოდგიმირის ხორცს შეექცევა. ოჯახის არა წევრთ დოდგიმირის ხორცი არ ექმევა, ნარჩენ ძვლებს ცეცხლში სწვავენ ან მიწაში მარხავენ, რომ რამემ არ დასუნოსო.

ამ სალოცავს ხალხური თქმულება მარტვილის წმიდა მუხას უკავშირებს.

ძველად, როდესაც მეგრელები მარტვილის მუხას თაყვანსა სცემდნენ, მას მსხვერპლად თურმე ღორებს წირავდნენ. დაკლულ ღორს სხვა სანოვაგესთან ერთად შიგ მუხაში შესდგამდნენ და ამიტომ თვით სალოცავსაც „დოდგიმირი“ ეწოდაო.

მაგრამ მას შემდეგ, რაც ანდრია მოციქულმა ეს წმ. მუხა მოაქრევინა, აღნიშნული სალოცავიც ხალხმა თავიანთ ოჯახებში გადაიტანესო

ამ თქმულებიდან ირკვევა, რომ ღორი მუხის ღვთაებისადმი ყოფილა შეწირული. ამიტომ, შესაძლებელია ვიფიქროთ, რომ წარმართულ საქართველოში ღორი, როგორც წმ. მუხის ნაყოფით მსაზრდოებელი „ცხოველი მორწმუნეთა შორის ითვლებოდა, ერთგვარ „ტაბუ“-თ ე. ი. ღვთისაგან აკრძალულათ, როგორც, მაგალითად, დღევანდელ ფშავ-ხევსურეთში, სადაც ღორის ხორცის ჭამა ხატისაგან აკრძალულია. მხოლოდ ქურუმებს თუ შეეძლოთ ღორის მსხვერპლად შეწირვისას მისი ზოგიერთი ნაწილების მირთმევა.

მაგრამ ქრისტიანობის გავრცელებისას მრავალი წარმართული წესების შეცვლასთან ერთად ღორზე და სხვა ცხოველებზედაც დადებული „ტაბუ“ თანდათანობით მოიხსნა და მათი ხორცის ჭამაც გაქრისტიანებულ მორწმუნეთა შორის ნებადართული შეიქმნა.

ამას, სხვათაშორის, მოწმობს ჩვენში დარჩენილი ერთი თქმულება ღორისა და წმიდა ბასილის შესახებ: „ერთხელ

თურმე წმიდა ბასილი წირვად იდგა და იმ დროს მას ლორმა ახლო გაურბინა, ლორს მუცელში ეშმაკი ჰყავდა და იმის ხორცი არ იჭმებოდა. წმ. ბასილი ხელში ჯვრით ლორს გამოეკიდა და სწორედ იმ დროს მოეწია, როდესაც ლორი წყალში გადახტომას აპირებდა. წმ. ბასილმა მოასწრო და კუდზე ფეხი დააბჯინა. იმავე წამში ეშმაკი ლორიდან გამოხტა და წყალში გადავარდა. მაშინ ბასილმა ლორი აკურთხა და საქმელად გაგვიჩინაო, ამიტომ ლორს კუდის ბოლო გაბრტყელებული აქვსო“.¹

ამ თქმულებაში გასაოცარი სინამდვილით გადმოცემულია სარწმუნოებრივი ბრძოლის სურათი.

როდესაც ქრისტიანობის მოციქულებმა წლისთავი წმ. ვასილის ხსოვნას დაუკავშირეს, საჭირო შეიქმნა ამ დღესასწაულის ყველა წარმართული წესის გადმოქრისტიანება. ამიტომ წმიდა ვასილს დაუკავშირეს, როგორც მზის ქანდაკება—ბასილა, აგრეთვე მზის ღვთაების მსხვერპლი—ლორი, რომლის „ტაბუ“ თავის ფეხის ერთი დაბიჯებით ვასილმა სრულიად მოსპო და მისი ხორცის ქამაც მორწმუნეთათვის ნებადართული გახადა.

გარდა ამისა, ლორის შესახებ, განსაკუთრებით დასავლეთ საქართველოში, დღესაც დარჩენილია ხალხში ზოგიერთი ტოტემური შეხედულებანი.

ლორის სევანური სახელწოდება „ყერ“-ს, ნ. მარრი ხალხის სარწმუნოებრივ შემეცნებას უკავშირებს და სვანები ფიცის დროს თურმე ამბობენ: „ღერთემ ყერ-ლო“ რაც ნიშნავს „ვეფიცავ ღმერთს საღმრთო ლორით“-ო.²

¹ «ნაკადული» 1905 წ. № 111 გვ. 135, «მომბე» 1897 წ. № 1. გვ. 91.

² Н. Марр, Религиозн. веров. абхазцев. Христ. Вост. т. IV вып. I 1915 г. გვ. 132.

ამასთანავე სვანეთში ლორებს თავიანთ მფარველი ღვთაებაც ჰყავთ, რომელსაც ხალხი „ლაპატრა“-ს უწოდებს. მის სალოცავს „მეისარიობა“ ეწოდება და ყოველი ოჯახი მას ლორს წირავს, რომლის ენით და გამომცხვარ კვერებით ღვთაება „ლაპატრა“-ს ლორების გამრავლებას შესთხოვენ¹.

ამავე ხასიათის სალოცავი, სამეგრელოშიაც ცნობილია, რომელსაც „მირსობა“ ეწოდება და თვალის საღობისათვის იხდიან.

მირსობას მსხვერპლად ლორს წირავენ და ღვთაება „მირსა“-ს, როგორც სინათლის ღვთაებას, თვალის სინათლეს და გამჭრიახობას შესთხოვენ².

ამას გარდა, სამეგრელოში, თითქმის ყველა სალოცავს, განსაკუთრებით ოჯახის კერასთან დაკავშირებულს, ლორით ან გოჭით იხდიან.

ლორის სალოცავი რაჭაშიაც იციან ბოსლობის წინა დღით და „ბავშვების პირის ურწყობა“ ეწოდება, რომელშიაც დიასახლისის მეთაურობით განსაკუთრებულ მონაწილეობას ბავშვები იღებენ.

ამ დღეს ყველანი ანთებულ სანთლებით, ხის ტოტებით, კვერებით და ხელადა ღვინით სალორესაკენ გაემართებიან, სადაც დიასახლისი ლოცულობს და ღვთაებას ლორების გამრავლებას შესთხოვს. შემდეგ კვერებს იქვე მიირთმევს³.

¹ Р. Эристов, Заметки о Сванетии, Тиф. 1898 г. გვ. 94.

² И. Кобалия, Из Мифической Колхиды, Сбор. мат. для опис. мест. и племен Кавказа, вып. xxx, отд. III. გვ. 98.

სალოცავი მირსობა თავისი რიტუალობით მზის და სინათლის ღვთაების მითრას რწმენის ნაშთს წარმოადგენს.

³ Г. Джапаридзе. Сб. мат. вып. XXI გვ. 112.

აფხაზეთში კი ზოგიერთი ოჯახები გოქს სამკედლოს ღვთაებას წირავენ და ვინც ღორის ხორცს არა სჭამს ის ხორცის ნაჭერს ქალაღში შეახვევს სამჯერ გაღეჭავს და შემდეგ გამოაფურთხებს.

იმერეთში ზოგიერთ ავადმყოფობის დროს ღვთაებას გოქის ზვარაკს შეუთქვამენ, რომელსაც უდაბურ ალაგას უშვებენ.

გარდა ამისა, რაჭაში „ქია-კოკონობას“ ბავშვები ცეკვლს უვლიან და თან მღერიან: „ჩვენ ქალებს ტახის-თავი, სხვის ქალებს ვირის თავიო“.

ამასთანავე აღსანიშნავია, რომ ღორის კულტი თვით ქართულ ბერიკობაშიაც შეტანილია, სადაც ერთ ერთს მონაწილეთაგანს პირზე ღორის ნიღაბი ქვს გაკეთებული და ტანზე მისი ჯაგრიანი ტყავი წამოსხმული¹ და სხვა.

აგრეთვე ჩვენში არსებობს სათამაშო „ღორობანა“² და სხვა.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ თვით ფშავშიაც, სადაც მორწმუნეებს ღვთაება კობალა და იახსარისაგან ღორის ხორცის ჭამა აკრძალული აქვთ სწამთ, რომ ღორი ეშმაკის მტერია და სადაც მას შეხვდება შესჭამსო. ამიტომ იქ ღორის კბილებს და ჯაგრის კონებს, როგორც თილისმას აკვანზე ჰკიდებენ, რომ ამით აკვანში მწოლარე ბავშვი ავთვალისაგან დაიფარონ.

ღორის კულტის შესახებ აქ მოყვანილი რიტუალური წესები ჩვენ გვიკარნახებენ ვიფიქროთ, რომ შესაძლებელია თავდაპირველად ეს ცხოველი ოჯახის კერის კულტთანაც ყოფილიყო დაკავშირებული, რომელიც, საზოგადოდ, წინაპართა მამამთავრის სულის სადგომად ითვლებოდა და ღორი კი მისი სულის მატარებლად.

¹ ჟურ. „კვალი“ 1893 წ. № 5.

² ჟურ „ნაკადული“ 1904 წ. № 4.

ამის შესაძლებლობას, სხვათა შორის, ისიც მოწმობს, რომ ჩვენში ღორის ზეარაკი და მისი სალოცვები უმეტეს შემთხვევებში ოჯახის კერასთან არიან დაკავშირებულნი.

მაგალითად, როგორც ჩვენ აღვნიშნეთ, სალოცავი დოდგიმირის ღორის სისხლს ზედ კერაზე ღრვიან, თვით სალოცავსაც კერასთან ასრულებენ, რომლის გულ-ღვიძლს ოჯახის უფროსი იქვე მიირთმევს.

ამგვარი ჩვეულება სხვაგანაც იყო გავრცელებული, რადგანაც ხალხის რწმენით წინაპრის სული მსხვერპლის გულ-ღვიძლში და განსაკუთრებით მის სისხლში სადგურებდა.

ცხოველების და მცენარეების ტოტემური რწმენა ახასიათებდა საზოგადოდ ადამიანის პრიმიტიულ რელიგიას და, რასაკვირველია, ჩვენი წინაპრებიც სარწმუნოებრივი განვითარების ამ საფეხურს ვერ ასცდებოდნენ. მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ ამგვარ რწმენის ნაშთები ქართველ ხალხში დღესაც მოიპოვებიან, სამწუხაროთ ამ მხრივ საქართველოს კუთხეები სრულიად შეუსწავლელია და ამიტომ ამ საკითხის შესახებ რაიმე დასაბუთებული აზრის გამოთქმა ჯერ-ჯერობით მეტად ძნელია.

შესაძლებელია მხოლოდ ვიფიქროთ, რომ პრიმიტიულ რწმენის საფეხურზე, თვითეულ ქართველ ტომს თავისი საკუთარი ტოტემი ჰყოლოდა, რომელიც „ტაბუს“ ქვეშ დაკული იქნებოდა! და თუ რომელიმე ქართველმა ტომმა თავის ტოტემად თავდაპირველად გარეული ტახი ამოირჩია და შემდგომში ის მუხის კულტს დაუკავშირა, რომლის ხეივანში ის ბინადრობდა, დროთა ვითარებაში გამრავლებასთან ერთად შინაურ ღორად იქცეოდა და მისი ხორ-

¹ J. G. Frazer, *Le totémisme*, Paris 1889; Prof. Sigmund Freud, *Totem u maby*, Москва.

ცის ჭამის აკრძალვაც, სარწმუნოებრივი შემცენების განვითარებასთან, თანდათანობით ნებადართული გახდებოდა.

ქართველი ხალხი დღესაც მრავალ ცხოველთა და ფრინველთა ხორცს არა სჭამს, რომელიც გამოწვეულია არა მათი ხორცის უგემურობით თუ მავნებლობით, არამედ მით, რომ მათთან ხალხის რაიმე რწმენაა დაკავშირებული, რომელთა შინაარსი დღეს თითქმის მივიწყებულია, მაგრამ მათ შეკრებას და შესწავლას შეუძლია გააშუქოს ჩვენ შინაპართა პრიმიტიული რწმენის სამყარო.

ამასთანავე უნდა აღვნიშნოთ, რომ 1924 წელს დაიბეჭდა ლევან ლეონიძის გამოკვლევა „მელორეობა“, სადაც ავტორი გაკვრით ეხება საქართველოში ღორის კულტის არსებობასაც.

ამ საკითხის გასაშუქებლად მას, სხვათა შორის, ზემო აღნიშნული ჩვენი მოსაზრებანიც აქვს ჩართული¹. რომელსაც ის საზოგადოდ იზიარებს, მხოლოდ უარყოფს რომელიმე სარწმუნოებრივი მოძღვრების ზეგავლენას ღორის ხორცის ჭამის ნებართვა თუ აკრძალვაზე. ლ. ლეონიძის აზრით: „ღორის ჭამის აკრძალვა საქართველოში მოსპო სოფლის მეურნეობის პირობების შეცვლამ და არა ქრისტიანობამ“-ო (მელორეობა გვ. 201.).

ამგვარი მსჯელობა ამ საკითხის შესახებ ცალმხრივი და მცდარია. რომ ამ შემთხვევაში სარწმუნოებრივი ზეგავლენა უფრო მტკიცეა, ვიდრე ეკონომიური პირობების ცვალებადობა ამის საუკეთესო მაგალითს წარმოადგენენ ებრაელები და საზოგადოდ მაჰმადიანები.

¹ ჩვენი გამოკვლევა „ახალწელიწადი საქართველოში“ მოხსენების სახით წაკითხული იყო 1923 წ. 17 დეკემბერს საქ. საისტ. და საეთნოგრაფიო საზოგად. სხდომაზე.

საქართველოშიაც მობინადრე ებრაელები და მამკაღიანებიც მიუხედავად იმისა, რომ ისეთივე ზომიერ ჰაერთან და მუხა-წიფლით მდიდარ ქვეყანაში სცხოვრობენ, როგორც ჩვენ ქართველები, მაგრამ არც მელორეობას მისდევენ და არც ღორის ხორცს სჭამენ.

ეს გარემოება აიხსნება არა იმიტომ, რომ მათ არ ესმოდეთ მელორეობის ეკონომიური მნიშვნელობა ან ამას ხელს არ უწყობდეს ადგილობრივი ბუნების პირობები, არამედ სარწმუნოებრივი მოსაზრებებით, რომლებსაც მათივე საღმრთო წერილი უკრძალავს ღორის ხორცის ჭამას.

მაგალითისთვის, ავიღოთ თუ ვნებავთ, თვით ქართველ ტომებიც. ქრისტიანი აფხაზები ღორს სჭამენ, მათივე გამამკაღიანებელი ძმები კი ამ ცხოველს ახლოს არ იკარებენ.

აგრეთვე გამამკაღიანებელი აჭარელი ქართველობაც, სანამ ქრისტიანები იყვნენ, რასაკვირველია, მელორეობას მისდევდნენ და ღორის ხორცსაც სჭამდნენ, მაგრამ მათ გამამკაღიანების შემდეგ ღორის ჭამა აეკრძალათ. არის წინააღმდეგი შემთხვევებიც, მაგალითად, თუ მამკაღიანი ქრისტიანდება ის ღორის ხორცსაც თავისუფლად შეექცევა.

რაც შეეხება ფშავ-ხევსურებს, რომლებიც ღორის ხორცს არ სჭამენ, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ისინი მოჩვენებით არიან გაქრისტიანებულნი სინამდვილეში ისევ წარმართებად დარჩენილები, რასაც მათივე ხატობა-დღეობები მოწმობენ.

მაგრამ ღორის ჭამას მათ მაინც ხატი უკრძალავს და არა რაიმე ეკონომიური თუ ბუნების პირობები. მით უმეტეს რომ, თუ მახლობელ სოფ. ჟინვანში ღორების ჯოგებია, ნუ თუ მალაროსკარელ ფშაველს არ შეუძლია ერთი ღორიც იყოლოს, სადაც ტყეში მუხა ბლომად იზრდება?

რასაკვირველია, შეუძლია, მაგრამ მათივე თქმით ამას მათ ხატი უკრძალავს.

ზემოაღნიშნულ მაგალითებიდან ნათლად ირკვევა, რომ სარწმუნოებას ამ მხრივ დღემდე თავისი ძლიერი გავლენა შეუნარჩუნებია და, რასაკვირველია, მასვე შეეძლო ზოგიერთ ცხოველებზე ამგვარი აკრძალვა მოეხსნა.

ქრისტიანობამ სწორედ ამგვარი როლი ითამაშა, რომელიც ამ მხრივ მორწმუნეებს სრულ თავისუფლებას ანიჭებდა და საყოველთაოდ ქადაგებდა „არა თუ პირით შემავლი შეაგინებს კაცსა, არამედ პირით გამომავალი შეაგინებს კაცსა“-ო (მათე 15,18).

ერთი სიტყვით, ღორი სარწმუნოებრივ თვალსაზრისით წარმოადგენდა ერთგვარ „tabu“-ს, რომელიც დღესაც დაცულია სხვათა შორის ებრაელებში და მაჰმადიანობაში.

მხოლოდ ქრისტიანებშია ღორის ჭამა ნებადართული, რაც უნდა აიხსნებოდეს ქრისტიანულ მოძღვრების ზეგავლენით და სარწმუნოებრივი შემეცნების თანდათანობითი განვითარებით და არა რაიმე ეკონომიური მოსაზრებებით.

ქართულ ახალწლის დღესასწაულში განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს სახლის მეკვლე ოჯახის კერასთან დაკავშირებულ რიტუალობით.

ამ მხრივ ქართველი მეკვლე მეტად წააგავს წარმართულ დროის ქურუმს და ახალწლის კერა კი მის წმ. სამსხვერპლოს.

ოჯახის კერის თაყვანისცემა, როგორც მამამთავრის სულის სადგომის, ყველგან გავრცელებული იყო, რომლის რიტუალის ასრულება ოჯახის მამასახლისს ეკისრებოდა.

კერის და მასთან დაკავშირებით ოჯახის მამამთავრის თაყვანისცემის ნაშთები საქართველოშიაც მოიპოვება¹,

¹ სერგი მაკალათია, საზოგადოებრივ ფორმათა განვითარების ისტორია, ტფილ. 1926 წ. გვ. 79—114.

რომელიც, სხვათა შორის, კარგად დაცულია ახალწლის მიგებების წესებში.

მაგალითად, ქართველ მეკვლეს მიერ საახალწლო ტაბლის კერის გარშემო შემოტარება და ლოცვა, შერჩეულ ფიჩხებით ცეცხლის ჩუმად ანთება, მუგზლის შეჩინჩხლით ლოცვა, მომავალზე წინასწარმეტყველება და სხვა — კერის კულტის ნაშთია. თვით მეკვლეც, როგორც აღვნიშნეთ, ოჯახის ქურუშია. მას ირჩევენ ოჯახის უზუცესისაგან, რომლის მოვალეობას შეადგენს საახალწლო ღორის დაკვლა, თესვით და დანამვით დალოცვა, მომავალზე წინასწარმეტყველება და სხვა.

ამასთანავე უნდა აღინიშნოს, რომ ქართულ ახალწლის ზოგიერთ წესებს ერთგვარი ნათესაური კავშირი აქვთ სპარსულ ნავრუზის წესებთან, რომლის შესახებ ამ რამოდენიმე წლის წინეთ ა. ხახანაშვილმა¹ და კინოსტრანცევიმა² გაკვრით აღნიშნეს.

რომ მათ შორის მსგავსება — განსხვავება უფრო სრული და თვალსაჩინო იყოს, ჩვენ აქ მოვიყვანთ სპარსულ ნავრუზობის სრულ აღწერას, რომელიც მოიპოვება არაბთა ისტორიკოსის ახმედ ალბირუნის და კისავრის მე-X საუკუნის თხზულებებში³.

როგორც ამ ისტორიკოსების ნავრუზობის აღწერიდან ჩანს, ძველ სპარსეთში ახალწელიწადს 9 მარტს ეგებებოდნენ.

ამ დღეს მეფეს პირველად მისი უსაყვარლესი ხელისუფალთაგანი უკვლევდა, რომელიც სხვებისაგან თავისი

¹ ჟურ. „განათლება“ 1910 წ. № IV, გვ. 199.

² К. Иностранцев, Древнейшия арабския известия о празднов. Науруза в Сасанидской Персии. Сасанидские этюды, 1910 г.

³ К. Иностранцев, op. cit., გვ. 87—109.

სიბრძნით და გონებასმახვილობით განირჩეოდა. მეკვლე დარბაზის კარებში დადგებოდა და მეფეს შინ შესვლის ნებართვას სთხოვდა. მეფე მას ჰკითხავდა, ვინ ხარ შენ? საიდან მოდიხარ? და სად მიდიხარ?, შენთან ვინ მოდის? ამაზე მეკვლე მეფეს უპასუხებდა: „მომაქვს ბედნიერება, ჩვენთან მოდის გამარჯვება და ახალი წელი... შემდეგ მეფე ბრძანებდა, შენოდი. მეკვლე შემოვიდოდა და მეფეს წინ დაუდგამდა ვერცხლის მაგიდას, რომელზედაც ელაგა შვიდი სხვა და სხვა ჯიშის პურეულისაგან გამომცხვარი კვერი და მარცვლები, ზედ ეწყო მცენარეთა ტოტები და ვერცხლის შვიდი ჯამი იმავე წელს შოჭრილი ოქრო-ვერცხლის ფულებით.

პირველად მეფეს „დასაბერებლად“ ვერცხლის ლანგარდით შაქარს და ქოქოსის კაკალს მიართმევდნენ. მეფე კაკალს მიირთმევდა და ნაჭუქს მის საყვარელ მოხელეს გადასცემდა.

ნავრუზობის პირველ დღეს მეფე არავისთან ბკობდა, რომ მისგან არავის ცუდი არ შემთხვეოდა. ამასთანავე ყოველდღე მეფე თეთრ მიმინოს სანადიროთ უშვებდა და ახალგაზრდა ქალებს მისთვის წისქვილის თხრილებიდან ჩუმად წყალი მოჰქონდათ.

ნავრუზობის პირველ დღეს მოისართა უხუცესი მეფეს სამ შვილდს და ხუთ ისარს მიართმევდა.

ნავრუზობა გრძელდებოდა თითქმის ერთი თვე და გაყოფილი იყო ექვს ნაწილად. თითოეულ დღეს ექვსეულისას თავისი დანიშნულება ჰქონდა.

პირველ დღეს მეფე ნავრუზობის დღესასწაულს გახსნიდა, დაიწყებოდა დარბაზობა და საახალწლო მოლოცვები.

მეორე დღეს მეფეს პირველად ულოცავდნენ ვასალურ საერისთავოს წარმომადგენელი და შემდეგ დიდგვარიანი მემამულენი.

მესამე დღეს სპასალარნი და უმაღლეს სასულიერო პირთა წარმომადგენელი.

მეოთხე დღეს—მეფის სახლეული, ნათესავობა და სამეფო ამაღლა.

მეხუთე დღეს მეფეს ულოცავდნენ მისი შვილები და ყმები.

მეექვსე დღეს მეფე ისვენებდა და მირთმეულ ძღვენებს სინჯავდა. ამავე დღეს ვერცხლის სინზე მოთავსებულ სათესლე მარცვლებს სასახლის ყველა ოთახებში სთესავდნენ და შემდეგ მუსიკით და სიმღერით ისევ აკრეფდნენ და ამისათვის წინასწარ გამზადებულ თორმეტ სვეტზე სთესავდნენ. მეფე კი ყოველდღე ამ ნათესის ამოსვლას უმზერდა და იმის მიხედვით მომავალზე წინასწარმეტყველებდა.

ამასთანავე აღსანიშნავია, რომ სპარსული ნავრუზობის სადღესასწაულო წესები საუცხოვო ხელოვნებით გალექსილია შოთარ უსთველის მიერ თავის უკვდავ პოემაში. (ვეფხისტყაოსანი, აბულაძის გამოცემა, ტაეპი № 1052, 1053)

ახლა ჩვენ თუ სპარსულ და ქართულ სამეფო კარის ახალწლის მიგებების წესებს ერთმანეთს შევადარებთ მათ შორის ზოგიერთ საგულისხმიერო მსგავსებას აღმოვაჩინო.

მაგალითად, ორივე სამეფოს კარზე ახალწელიწადს მეფეს მისი უსაყვარლესი ხელისუფალი პირველად ულოცავდა და ტკბილეულით „აბერებდა“. საახალწლო ნობათის და ძღვენების მირთმევის წესებიც ორივე სამეფოში თითქმის ერთიდაიგივე ხასიათისანი იყვნენ.

აგრეთვე საახალწლო გასართობებიც: ნადირობა, ასპარეზობა, ბურთაობა, სიმღერა-თამაშობანი და სხვა, საქა-

როველოს და სპარსეთის სამეფო კარზე ერთგვარად მიღებული იყო.

მაგრამ ქართულ-სპარსული ახალწლის წესების ნათესაობის გასარკვევად, რასაკვირველია, არ კმარა მხოლოდ სამეფო კარის საახალწლო რიტუალის შესწავლა, არამედ საჭიროა და უფრო მნიშვნელოვანიცაა ამ ორივე კუთხის ხალხური ახალწლის მიგებების წესების შედარებითი შესწავლა, რასაც ჩვენ სამწუხაროთ ჯერჯერობით სრულიად მოკლებული ვართ.

ჩვენის აზრით, ქართულ-სპარსული ახალწლის წესების ზოგიერთი მსგავსებანი არ უნდა აიხსნებოდეს ერთის მეორისაგან პირდაპირი გადმოღებით და შეთვისებით. ან სპარსული მაზდეანური რწმენის ზეგავლენით. რადგანაც ქართულ კალანდა — აბრამიანის არსებითი და მნიშვნელოვანი ობიექტები: ჩიჩილაკი, ბასილა, ღორის თავი და სხვა მათივე დამახასიათებელი რიტუალით სრულებით არ ახასიათებენ სპარსულ ნავრუზს და საზოგადოდ მაზდეანობას. მხოლოდ შესაძლებელია ვიფიქროთ, რომ ქართული ახალწლის და სპარსული ნავრუზის ამგვარ მსგავსებას ფესვები გადგმული ჰქონდეს ძველი აღმოსავლეთის მზის ღვთაების კულტში, რასაც, რასაკვირველია, სათანადო შესწავლა და გარკვევა სჭირია.

ერთი სიტყვით, ქართული ახალწლის მიგებების წესებში მთელის თავის რიტუალობით მოცემულია მზის ღვთაების თაყვანისცემის ერთ ერთი სადღესასწაულო მომენტთაგანი, რომელიც დაკავშირებული იყო მის ყოველწლიურ დაბადების და გამარჯვების რწმენასთან.

მაგრამ იმის გადაჭრით თქმა და მტკიცება, თუ რა არის მასში წმიდა ქართული ან სხვებისაგან გადმოღებული და შეთვისებული ჯერ-ჯერობით მეტად ძნელია,

ვიდრე ამ დღესასწაულის და მასთან დაკავშირებით ჩვენში არსებული მზის კულტის ყველა წესები შეკრებილი და მეცნიერულად გაშუქებული არ იქნება.

მართალია, ჩვენ წინაპართა ამგვარი შემოქმედების საღმრთო წერილებს ჩვენამდე არ მოუღწევიათ, მაგრამ პატივით მიერ განცდილი რწმენის უძველესი ხაზოები ქართველ ხალხში დღემდე დაცულია.

განსაკუთრებით ეს ითქმის ახალწლის დღესასწაულზე, სადაც მზის ღვთაების ქართული რწმენა გადმოცემულია მთელი თავისი რიტუალობით.

